

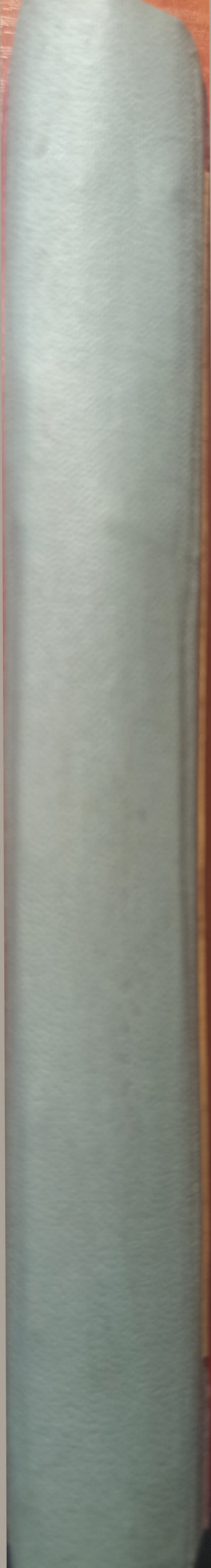
БС
К 92

ЯНКА КУПАЛА

ВИБРАНЕ

ДЕРЖЛІТВИДАВ УКРАЇНИ

82

87

86

4007

16/8

13049816468

22.06 23-46 410

ЯНКА КУПАЛА

ЗБОР ТВОРАУ

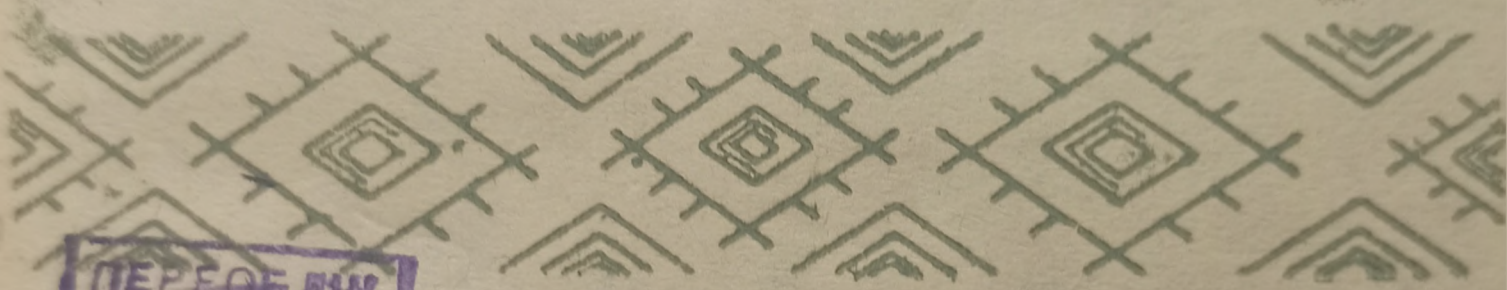

ДЗЯРЖАЎНАЕ ВЫДАВЕЦТВА
МАСТАЦКАЙ ЛІТАРАТУРЫ
Кыів 1947

ЯНКА КУПАЛА

ВИБРАНЕ

ПЕРЕОБЛІК
1957 р.

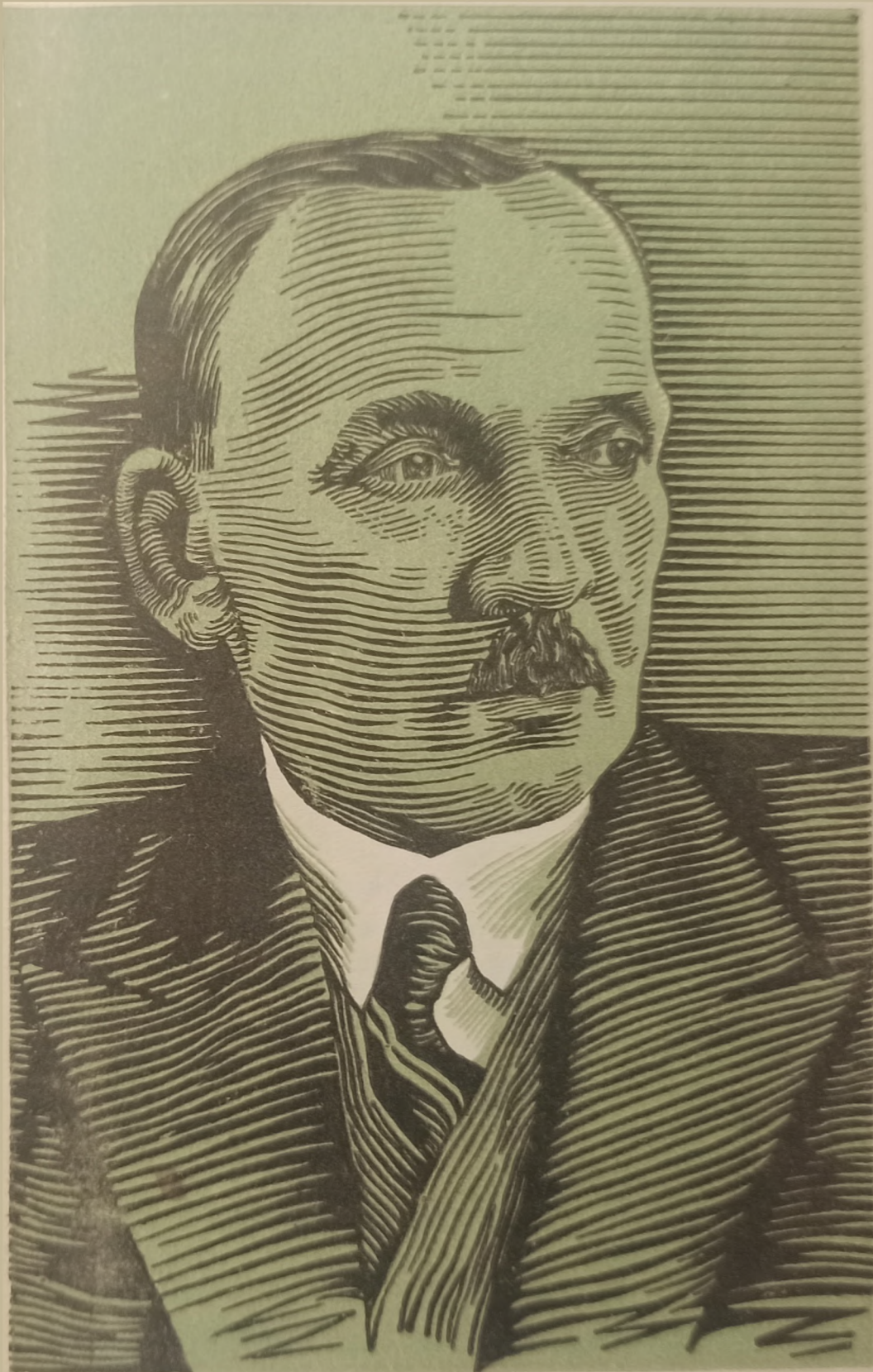
Республіка Білорусь

83989

Бібліотека ім. Янкі Купала

23
М/22
Переклади з білоруської
за редакцією
МИКОЛИ ТЕРЕЩЕНКА

ДЕРЖАВНЕ ВИДАВНИЦТВО
ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ
КИЇВ—1947

J. D. Reynolds

ПАМ'ЯТІ ЯНКИ КУПАЛИ

Всі свої сили, весь свій могутній талант, своє велике чутливе серце віддав Янка Купала рідному народові. Гірка доля білоруса, який зазнавав соціального й національного гніту, його споконвічні злидні, надсильна праця, часто на чужій землі, безземелля — ось основні мотиви громадянської лірики Янки Купали в перший період його творчості. Від імені народу і голосом народу палко протестує Купала проти соціальної несправедливості та національного гніту. Він кличе народ до боротьби за права й гідність людини. Його заповітна мрія — побачити свій народ рівноправним, на почесному місці в сім'ї вільних народів.

Не з теорій поезій, не з книжкових джерел бере Купала чари своєї поезії, а з самого життя, з спостережень над ним, з чистих джерел народної мудрості, з незабутньої краси білоруської природи. Ці чари він чує в піснях своєї матері в дитячі роки, в шумі рідних лісів та гаїв, в шумі млина над рікою бурхливою та в гуркоті, в гомоні й хлюпоті ріки.

Поезія Купали — це квітучий і запашний сад, де зібрано аромат білоруської землі. Його вірші дуже співучі, музикальні. В них багато внутрішніх рим, алітерацій, поетичних повторів, що зближує пісні Купали з піснями Беранже. В них відчувається теплота, лагід-

ність та щирість поезії Тараса Шевченка, якого Купала дуже любив, над перекладами якого білоруською мовою він багато працював. В них є й елементи громадянської лірики Некрасова та співучість віршів Кольцова, але всі ці мотиви пройшли крізь призму купалівського поетичного сприйняття і оповиті своєрідністю його чарівного таланту.

Всім корінням своєї поетичної творчості вріс Янка Купала в ґрунт білоруської народної поезії. Йдучи за її традиціями, він широко користується засобами народної творчості. Прикладом є вірш Янки Купали «А хто там іде?» Цей вірш привернув до себе увагу Олексія Максимовича Горького. О. М. Горький був і першим перекладачем Янки Купали російською мовою. Захоплено привітав славетний російський письменник виступ молодого білоруського поета на літературну арену.

Велика Жовтнева соціалістична революція здійснила заповітні думи й мрії поета: він побачив розкріпачений і незалежний свій народ, якому було надано всю можливість розгортати свою національну культуру, науку, мистецтво. Він побачив країну і народ, що дістав свою державність від радянської влади. На цьому поворотному етапі Купала написав цілий ряд чудових віршів, зібраних в окремий збірник під назвою «Безназовне». Цей збірник треба розглядати як міст, що ним Купала переходить від старої епохи до нової. Він чуйно прислухається до повізів цієї епохи й серцем сприймає великий історичний зміст наступного дня.

Купала стає гласником ідей інтернаціоналізму, ідей дружби народів, радянського будівництва, тріумфу ідей правди і справедливості. Чудові вірші присвячує він колективній праці — комсомольцям, трудівникам і трудівницям колгоспних ланів, бійцям Червоної Армії та її полководцям. Кращі свої твори присвятив Янка Купала

вождеві народів, творцеві нового світу та полум'яному борцеві за нього — товаришеві Сталіну.

Як справжній син свого народу, як справжній патріот і громадянин великого Радянського Союзу, Купала з усім запалом поета-громадянина, борця-патріота виступає проти гітлерівського варварства та бузувірства, проти людоїдських орд грабіжників, що споганили й перетворили на руїни міста і села Білорусії. Купала твердо вірить у перемогу розуму й справедливості. Він вірить у неминучість поразки розбійницької Німеччини на чолі з Гітлером та його мерзенною зграєю карних злочинців. Він закликає народ до нещадної помсти й боротьби проти фашистських бандитів.

Янка Купала — поет з світовим ім'ям. Його твори люблять всі народи Радянського Союзу, їх перекладено багатьма європейськими мовами. Його широко знають в Америці. Купала — кращий співець білоруського народу. І він житиме в пам'яті народу. Його пісні переходимуть з покоління в покоління, будитимуть найкращі почуття й найкращі людські поривання в ясні, сонячні дні.

Бережно й любовно пам'ятатиме білоруський народ ім'я свого поета. На світанку своєї юності, виступаючи з піснями, поет журився, що білоруський народ не має свого співця, який на весь світ заговорив би про народ, про його радощі та горе. Такого співця не було, таким співцем мріяв стати Янка Купала.

Мрії й бажання поета здійснилися: він став справжнім народним поетом.

Якуб Колас.

АВТОБІОГРАФІЯ

Народився я 25 червня (старого стилю) 1882 року недалеко від Радашковичів, колишнього Вілейського повіту, у фільварку В'язанка. Всі дитячі роки та молодість провів я, тиняючись по Борисівському та Мінському повітах. Батько мій, родом з Червеньщини, належав до числа дрібних хуторян-орендарів, вигнаних якимось польським князем з землі. З молодих років він працював на орендованій землі.

Доля кидає мого батька з одного місця на інше, як згодом і мене. В 1883 році він служить у маєтку Юзефове в поміщика Богдановича, в 1887 році — в маєтку Косине, в 1889 році в маєтку Сенниця в поміщика Турчинського. В 1890 році він тимчасово позбувається становища найманця в маєтках і переїжджає до Мінська, де купує коня та їздить якийсь час візником.

В 1891 році він знову переїжджає на орендовану землю у фільварку Селище. В 1904 році батько помирає. Мати з дітьми після смерті батька переїжджає на орендовану землю поміщиці Старожилової.

Отже, всі мої юнацькі роки проминули на чужій землі, в постійній залежності й під гнітом панів.

Вчили мене мандрівні учителі. Російською мовою читати я навчився від своєї няньки. Був у батька календар, в якому мою особливу увагу привернули до себе слова: «Дозволено цензурою». Половину зими вчився

я в народній школі в Сенниці, неподалік від Мінська, а після того якийсь час учився в Мінську в приватній підготовчій школі: якийсь дідок готував групу учнів до навчальних закладів Мінська. Однак він пив до нестями, отже учні часто залишались без учителя. Потім навчав мене син директора Мінської реальної школи Самойла. Та нічого з цього не вийшло. Незважаючи на те, що директор школи приймав мене без іспитів, батько вирішив не давати мене до школи, а залишити працювати в хазяйстві. Хазяїн з мене вийшов поганий. Господарства я не любив, а носився завжди з книжками, за що мені часто діставалося від батька. Батько уже жалів, що не вчив мене, і згодом, коли мені було років 15—16, я закінчив за одну зиму Білорецьку народну школу. Правду кажучи, вступаючи до цієї школи, я знав більше, ніж вимагалось програмою.

До 21 року хазяйнував дома, орав, косив, рубав дрова.

До цього часу померли батько, молодший брат та дві молодші сестри. Це глибоко пованило мене. Брат помер на тиждень раніше, ніж сестри. На похоронах я дізнався про всю жадібність ксьондзів. Коли я привіз ховати сестер, які померли в один час, ксьондз зажадав подвійної плати за похорони; він сказав, що одну плату він бере за одну голову і зовсім іншу — за дві голови. Правду казати, я й до того не дуже був релігійним, але цей цинічний торг ксьондза остаточно вибив з мене всі рештки віри.

Господарювати на чужій землі остогидло. Кинув усе й вирішив шукати «легкого» хліба. Три роки прослужив на винокурні чорноробом. Зазнав там такого пекла, якого перше ще не знав. Кинув і цю роботу й поїхав до Вільна, де виходила газета «Наша нива». У Вільні працював у бібліотеці та в «Нашій ниві», після чого я опинився в Петрограді на загальноосвітніх курсах Чер-

няєва, на яких провчився чотири роки. З Петрограда знову переїхав до Вільна, де редагував «Нашу ниву». В 1915 році змушений був евакуюватися до Москви. В 1916 році переїхав до Мінська, з Мінська до Полоцька, а потім до Смоленська.

Молоді роки мої пройшли дуже тяжко. Читання різноманітних книжок, не розбираючи, а читав я їх дуже багато, розбуркало мою фантазію; в душі моїй завжди був якийсь нелад. Ніяк не міг я примирити реальне життя, що оточувало мене, з світом думок та вражень, які брав з книг.

Царські сатрапи всіляко намагались залушити білоруське слово. Моя перша книжка «Жалейка» («Сопілка») була конфіскована, а видавця її потягли до суду. Вільна творча діяльність почалася тільки після Великої Жовтневої соціалістичної революції. Тільки ленінсько-сталінська національна політика дала моему народові, поряд з іншими народами нашої вітчизни, державність. В Радянській Білорусії білоруська національна культура досягла такого розквіту, про який мені й не снилося в дореволюційні часи. Мої книги розходяться в десятках і сотнях тисяч примірників, пісень моїх співають у всіх кутках великого Радянського Союзу.

Тільки радянській владі та рідній комуністичній партії я завдячую розквіт моєї поезії.

Янка Купала.

1905 — 1917

А ХТО ТАМ ІДЕ?

А хто там іде, а хто там іде,
Яка то громада велика гуде?
— Білоруси.

А що вони несуть на худих плечах,
На руках у крові, на ногах в постолах?
— Свою кривду.

А куди ж несуть вони кривду всю,
А куди ж несуть показати свою?
— У світ цілий.

А хто ж ото їх, не один мільйон,
Кривду вчив нести, розбудив їх сон?
— Біда, горе.

А чого ж, чого захотілось їм,
Їм, погордженим, їм, сліпим, глухим?
— Людьми зватись.

1907

Я НЕ ПОЕТ

Я не поет, — о, боронь мене, боже! —
Не пнусь я до слави тієї зухвало.
Хоч пісеньку-думку і висную, може,
І звуся я тільки — Янка Купала.

Славу поетів разносять по світу,
Сплітають вінки їм, щоб слава не в'яла.
Я ж тихо співаю, й не чую привіту.
Ет! звісно, з села він — Янка Купала!

Край кожен тих має, що в пісні співають,
Чим є для народу і міць і потала,
А білоруси нікого ж не мають, —
Нехай же хоч буде Янка Купала.

Без долі, убогий, він тихий, несмілий,
Біда, його мати, його годувала,
Сльози погорди п'є тільки вік цілий,
Та й справді, простий він — Янка Купала.

Пісні став складать на тій мові убогій,
Якою погорджують гірко, недбало,
Напевне й пісень цураються з того, —
От, звісно, надумав Янка Купала!

Щастя так рідко над світом зіходить;
Все ж досить буває мати хоч мало, —
Долю щоб бачив у ріднім народі,
То й був би щасливий Янка Купала.

Ет, з часом і люди спадають на силі,
Смерть скосить, поглянеш — хрестом більше
стало;
Хтось запитає: а хто в цій могилі?
А напис покаже: Янка Купала.

1906

Я МУЖИК-БІЛОРУС

Я мужик-білорус,
Пан коси і сохи;
Темний сам, білий вус,
Весь кістлявий, сухий.

Голод — батько мій був,
Годував, не забув,
Біда — мати була,
Праця силу дала.

Хоч погорду терплю, —
Зріс я в горі німім;
Хоч світ хлібом кормлю, —
Сам я висівки їм.

Мою працю тяжку
Всяк собі забирав,
Та за те на віку
Я подяки не мав.

Глянь: високий цей бір,
Що нічим не пробить:
Та загув мій топір, —
Він, як поле, лежить.

Рало вмиць я стягнув,
І шкапину запряг,
Плечі трохи зігнув, —
Ліс вже нивою ліг!

Та й засіяв шматок,
Потім з жінкою зжав...
Пан пшенички точок —
Любо глянуть — наклав.

Так от, люди, який
Я мужик-білорус!
Під чолом синяки,
Темний сам, білий вус.

Гей, щоб темний не був,
Книжку знав і читав, —
Я б і долю здобув,
Я б пісень заспівав!

Я б потрапив сказати,
Що і я — чоловік,
Що й мені горювать
Остогидло весь вік.

1907

З ПІСЕНЬ ПРО МУЖИЦЬКУ ДОЛЮ

Чий цей лан у латках,
Що посох і зачах,
Де лиш мох, осока?
— Мужика!

Чия в праці щемить,
Не спочине й на мить
У мозолях рука?
— Мужика!

Чию хату вітри
Поточили згори,
Чий то дах протіка?
— Мужика!

В кого — в землі чужі,
Од сівби, від межі
Одірвали синка?
— Мужика!

Кого лихо-борня
Мучить-крає шодня
На цепу, як Сірка?
— Мужика!

Чия слава завжди
Не минає біди,
Тюрем, торби, шинка?
— Мужика!

Чию пісню чувать,
Ніби йдуть проводжать
На той світ бідака?
— Мужика!

А могила чия
Мов провалля зія,
Що розмила ріка?
— Мужика!

1907

Хоч ти, серце, лусни-трісни,
Хоч погнав би пан із хати, —
Все співатиму я пісню,
Чи то в будні, чи то в свято.

Я завжди співати буду,
Щоб усякий веселився,
Щоб в піснях моїх для люду
Ще незнаний світ з'явився,

Щоб на полі, чи на лузі,
Чи схилившись над ріллею,
Чи у лісі, чи при смузі
Знався з піснею своєю,

Щоб ніколи не цурався
Мови рідної, дзвінкої,
У якій дитям кохався,
Незабугньої, живої.

Так співатиму я, люде,
Щоб протер свої ти очі! —
Набагато краще буде,
Як відрізниш день від ночі.

Ти ж бо темний, темний, брате,
Як тютюн у табакерці, —
Сам-один живеш у хаті,
Хоч ти маєш душу й серце.

Гей, прокинься, білорусе!
Всі народи повставали.
Гей, прокинься, білорусе!
Усі правдоньку пізнали.

1905

ОСЬ ТОБІ Й ЖИВИ...

Нема хліба, нема солі, —
На чужих роби;
Нема щастя, нема долі, —
Ось тобі й живи!

Щозими мороз великий, —
В Мінськ дрова вези;
Дітки змерзли: зойки, крики...
Ось тобі й живи!

Вище сонце, тепло стало,
Весна на землі;
Тільки їсти й пити мало, —
Ось тобі й живи!

Весна, літо — час робочий:
Ори, коси, жни;
Піт кривавий залив очі, —
Ось тобі й живи!

Пройшло літо, осінь лине, —
Податки неси,
А дітей аж вісім нині, —
Ось тобі й живи!

От і будь щасливий, брате,
Долі не клени:
Холод, голод, лихо в хаті, —
Ось тобі й живи!

Працюй тяжко дні та ночі,
Знущання терпи;
Сказав правду — вирвуть очі, —
Ось тобі й живи!

У палаці п'ють, гуляють,
Світяться вогні;
Мене ж з хати виганяють, —
Ось тобі й живи!

1907

Як візьму сопілку в руки,
Як візьму свою,
За ніщо тоді всі муки,
Граю-виграю.

Що мені і сльози, й горе,
Як заграю я, —
Знає небо, сонце, зорі,
Знає вся земля.

Вітер здійметься, присвисне,
Зашумить усе...
Це втішається він з пісні,
Пісню в світ несе.

1907

БРАТОВІ

Мій ти вбогий, мій ти темний,
Кров моя,
Ти питаєш, хто такі ми —
Ти і я?

Чи ми люди, чи скотина, —
Запитай
Оцю косу, цього плуга,
Оцей гай;

Оце поле, на якому
Млієш, млів;
Оцю згорблену хатинку,
Оцей хлів.

Запитай своєї долі,
Своїх пут, —
Чи ми люди, чи скотина,
Хто ми тут?!

1907

З ПІСЕНЬ НЕДОЛІ

В паморозь сріблясту
Одягнувся ліс.
Я хотів би плакати,
Та не маю сліз.

Я б хотів співати
Про свою біду,
Мені ж серце ниє
І пісні не йдуть.

Я б хотів, суворих
Зим щоб не було,
Щоб горіло вічно
Весняне тепло.

Я б хотів, щоб доля
У хатах жила,
І в бурхливу річку
Недоля спливла.

Я б хотів, щоб воля
Пестила мене,
Щоб як сонце гріла,
Сонце весняне.

Але, боже милий!
Долі не зазнать, —
Кайдани неволі
На руках бряжчать.

Ні весни, ні сонця,
Світлих днів нема,
Холодом сувора
Завива зима;

Завива, морозить,
Паморозь снує,
Одягає снігом,
Їсти не дає.

Ех, піду я в поле
Доленьку шукать,
З гострою косою,
Як на сіножать.

Ой, піду я в поле,
Мовби на війну,
Шукаючи волі,
Шаблею махну!

Може, зійде доля,
Як зорі вогні,
Може, сонцем воля
Заблищить мені.

1906

Т. Державин

І ВІТЕР, І СОКІЛ, І Я...

І вітер, і сокіл, і я —
Одна для нас доля сія.
Навіки тривожна, смутна,
І дума, і пісня — одна.

Ось вітер крило розпластав,
Злетів, зашумів, заспівав;
Співа про свободу гірську,
Співа про долю людську.

Як вітер, і я б полетів,
Як вітер, почав би я спів,
Як вітер, свобідний мій дух,
Хоч горя тягаю ланцюг.

Під зорями сокіл повис,
Зорить по-орлиному вниз.
Йому там нічого не жаль:
Миліш йому зоряна даль.

Як сокіл, я прагну до зір:
Там сонце, дозвілля, простір;
Лишив би навік без жалю
І хатку, і долю свою.

І вітер, і сокіл, і я —
Одна для нас доля сія.
Навіки тривожна, смутна,
І дума, і пісня — одна.

1906

ВОЛЯ

Ой, люблю я без меж
Свою волю святу!
Заберу її теж,
Коли в землю піду.

Нащо сокола хіть,
Щоб у небі літять, —
Лиш на волі б ходять,
Тільки б путів не знать!

Коли б я розламав
Сталь важких ланцюгів, —
Я б усім показав,
Як на волі б я жив!

Я у землю піду,
Але спів не спинить,
Що я волю святу
Та не кину любить.

1907

СПРОСОННЯ

Ні, досить, досить! Важко далі
Терпіти, сльози тихо лить.
Мені ж нічого не давали,
А все взяли, чим міг би жить.

Невільник... Вік вклонятись треба
Усім; вік з потом кров тече.
Нема полегшення й від неба —
То студить, то вогнем пече.

Б'є в сиву хатку громовиця,
Посіви сушить суша й град,
У лузі вовк роздер телицю,
Скрипить мій віз, — усе не в лад.

А жінка худне в слізній праці,
Над кволим труситься дитям...
Гей, ти, що тишишся в палаці,
Смієшся над моїм життям?!

Я сам... Нога гние від лика,
Волоки в'їлись до крові.
О смуток! Ти такий великий!
О доле, рани заживи!

Сорочка драна з плеч спадає,
Свитині важко догодить.
Узимку холод пропускає,
А влітку гаряче ходить.

Волосся злиплося від поту,
Подерту шапку вік носи.
Нажив задишку і ломоту
Від рала, пилки і коси.

Мозолі роз'їдають руки
Побиті, змуляні, брудні.
О, скільки горя, скільки муки,
Життя, приносиш ти мені!

Ніхто не радиться зі мною
Про долю скривджену — біду.
Лиш відгукнеться ліс луною,
Як слізну пісню заведу.

Гей, розтлумач, поганий враже,
Мерзенний трутню наших праць!
Чому, де труд кривавий ляже, —
Цвітуть сади, стоїть палац?

Чому я в полі трудно сію,
А інші жнуть мої плоди?
О, досить, досить! Серце ние...
Нова сопілко, загуди!..

Чекав і дні, чекав і ночі,
Вже остогиділо чекать.
Встаю. Іду у світ за очі,
За кривди плату відшукать.

1906

ЗЛОЧИНЕЦЬ

Зашліть мене в заслання,
Закуйте в ланцюги, —
Злочинець я останній,
Важкі мої гріхи.
Якось у панськiм лісі
Я сухостій зрубав,
У панськiм лісі також
Я з кіньми ночував.
У волость не віддав я
Свої податки в строк,
Зібрався раз до церкви, —
Потрапив у шинок...
Раз перед земським шапку —
Здурів — забувся знять,
Уряднику, підпивши,
Хотів кістки нам'ять.
Читать книжки люблю я, —
Газетку раз знайшли,
Кричав з другими з горя:
— Нам волі та землі!
Злочинець я останній,
Мій боже дорогий:
Зашліть мене в заслання,
Закуйте в ланцюги.

1907

Я НЕ ДЛЯ ВАС

Я не для вас, панове, ні, —
У вільний час пісні складаю,
Що спали в серці там на дні, —
Буджу і в світ на суд пускаю.
Я не для вас, панове, ні!

Я не для вас, панове, ні, —
Не знаю часом супокою,
Коли сльоза в очах мені
Скорботно сяє самотою.
Я не для вас, панове, ні!

Я не для вас, панове, ні, —
Свої найкращі дні марную,
В одвічній з муками борні
Живу і радості не чую.
Я не для вас, панове, ні!

Я не для вас, панове, ні, —
Підняти скибу слова рвуся
На запустілій цілині
Свого краю — Білорусі.
Я не для вас, панове, ні!

Я не для вас, панове, ні, —
Над долею ридаю краю.
Нікчемні зайти та дурні,
Мене б цькували ви без краю.
Я не для вас, панове, ні!

Я не для вас, панове, ні, —
Співаю. Мук вам не збагнути;
Серця у вас-бо кам'яні,
Вам голосу страждань не вчути;
Не вчути, вам, панове, ні!

Я не для вас, панове, ні!..
Здається втіхою життя вам;
Закляклих в ситості й вині,
Вас не розчулиш словом правим, —
Не збудиш вас, панове, ні!

Я не для вас, панове, ні, —
А я для бідних і для гнаних,
Ділю я муки їх страшні,
Я з ними разом у кайданах.
Я не для вас, панове, ні!

Я не для вас, панове, ні,
А я для темних, нещасливих, —
Від них і відгомін мені
Лунає по лісах і нивах.
Я не для вас, панове, ні!

1907

ТАМ

Там ллється кров, за світло й волю
Борці на шибеницю йдуть,
А ви, сини лихої долі,
Спите, хоч вас давно там ждуть.

Скажіть, кого вони боронять?
Чиїх дітей, чиїх братів?
Чом в серці їх горить до скону
Невтішний біль, негасний гнів?

Чи з вас хто-небудь, браття, знає
Борців, що йдуть на правий бій
За тих, хто потом обливає
Зчерствілий хліб, доробок свій,

Що йдуть на муки й смерть сьогодні
За тих, що на своїм віку
Годують світ — завжди голодні,
Лиш працю знаючи гірку?

Чи знаєш ти святих, незнаних
Борців, що гинуть десь в імлі,
Щоб долю вибороть для гнаних,
Дать безземельному землі?

Іх гнів на смерть іти примусив,
На правий і нерівний бій, —
А ви, ви, діти Білорусі.
Спите в неволі віковій!

Доволі спать! Вперед, до бою!
Долайте морок навкруги,
Єднайтесь лавою одною,
Яку не зломлять вороги!

Повстаньте, поки пар неситий
Всю кров не висмоктав із вас!
Наш край, недолею повитий,
Своїх дітей зве в грізний час.

З тюрми, де ви одвіку скніли,
Вас кличе сонце золоте!
Для натиску з'єднайте сили,
І вічне щастя зацвіте.

Хай згине сон, що сліпить очі,
Хай воля збудиться в серцях!
Громадою з глухої ночі
Виходьте на широкий шлях

І йдіть до світла, йдіть туди,
Де кров давно вже ллють за вас.
Несіть до них тягар біди
І горе ваше в темний час!

Хай кров полетиться навкруги,
Виборюйте до щастя путь...
Нехай одвічні ланцюги
З плечей натруджених спадуть!

1906

ЗАШУМІВ ЛІС

Зашумів ліс вранці-рано,
Ниви шелестіли,
Затремтіли злі тирани,
Що лихо чинили.

Зашуміли, заgrimіли
Співи пречудесні:
«Довго, довго ми терпіли,
Воленько, воскресни!»

Подивіться, скільки дива!
Не журіться, люди,
Буйно зійде наша нива,
Хліб і доля буде!

Де розкинулись без ліку
Панські копи-гори,
Де зростала споконвіку
Пуща неозора,

Де була сама пустиня —
Сіра й невесела, —
Поле буде, пуща згине,
Встануть хати й села.

Запалають сонцем ясним
Дух людський і сила,
Засіяє воля красна,
Як зіронька мила.

Вірте пісні — скоро, скоро
День отой настане,
Як побачать після горя
Правду безталанні.

Не здолають нас тирани, —
Ні, ми не здригнемось:
Кров'ю ми заллем поляни,
А свого доб'ємось.

Наше горе, наші сльози,
Кров і піт кривавий
В люту спеку і в морози
Будуть нам за право.

І далеко понесеться
Вир пісень гримучий,
В один голос він зіллється,
Дивний і могучий:

«Тому смерть, хто хліб останній
В бідних відбирає,
Тому смерть, хто людям братнім
Кайдаци ладнає!»

1906

ПЕРЕД БУРЕЮ

Що бачу? — все тихо, все спить у неславі...
Невже панування ворожої сили?
Невже оборонці народної справи
Знеможені, в ранах, лягли у могили?

Невже весь народ занепав так безмежно,
Віддався без бою він деспоту в руки?
Невже сила волі й змагання бентежне
Вже більше не встануть тепер без принуки?

Чи ж мало нещастя, чи мало сліз моря?
Чи мало кайданів і муки без міри?
О ні, мені серце щось інше говорить, —
І тиші отій я не вірю, не вірю!

Так тільки буває під бурю улітку —
Пташки завмирають, і сонце несміле,
І хмари вкривають небесну намітку, —
Та грім загуркоче й здригнеться світ цілий!

1907

ДУБ

Розпустивши віти,
На глухім роздоллі,
Сам-один росте він
У далекім полі.

Наче цар, в короні,
Ні про що не дбає,
Чи то стогне буря,
Чи вихор гуляє.

На одному місці
Днює і ночує;
Він казки всі знає
І пісні всі чує.

Дощ підмив коріння;
В нім дупло — як хата...
Він стоїть, дрімає —
Грізний дуб крислатий.

1906

ГОЛУБ І ХЛОПЕЦЬ

Любить голуб голубку,
У гніздо манить любку;
Хлопець любить дівчину
Та буде хатину.

Кібець знищив голубку,
Вітер мертву змів любку;
Втратив хлопець дівчину,
Огонь знищив хатину.

Знайшов голуб другу,;
Біля неї воркує;
Хлопець плаче по згубі,
Бо другі вже не любі.

Голуб знов гніздо ладить,
Свому горю зарадить;
Хлопця ж вабить могила,
Хату ставить несила.

1907

ТА БУЛО ЦЕ...

Та було це весною,
Вив гніздо горобійко;
На зеленому лузі
Щасно грала жалійка¹.

Та було це улітку,
Зерно ніс горобійко;
Хмари громом стогнали,
Сумно грала жалійка.

Та було це під осінь,
Коршун гнав горобійка;
У сльоту-непогоду
Голосила жалійка.

Та було це зимою,
Вмер, завмер горобійко;
Впала в сніжні замети,
Поламалась жалійка...

1907

¹ Жалійка (біл.) — сопілка.

НАД РІКОЮ В СПОКОЮ

Над рікою в спокою
Зацвітала калина;
У селі за рікою
Виростала дівчина.

На зелену калину
Прилітала зозуля;
На дівчину-малину
Задивлявся Януля.

Край ріки, де калина,
Сіножать розчищали,
У селі, де хлопчина,
У похід, ой, заграли.

Перестала калина
Квіточками пишатись;
Перестала дівчина
Із коханим стрічатись.

Жалкувала зозуля,
Що калини не стало;
Жалкувала матуля,
Що дівчинонька в'яла.

Хвилі річкою гнали
В далеч віти калини;
Люди в річці шукали
Нещасливу дівчину...

Над рікою в спокою
Знов розквітла калина,
А в могилі під нею
Спочивала дівчина.

1908

ДУМА

— Гей ти, хлопче, брате рідний,
Чом ти хмурий став?
Чи з путі-дороги збився,
Долі вік не мав?

— А чому мені радіти,
Чом же не тужить,
Коли наша доля в серці
Каменем лежить!

Ти поглянь-бо на оселі,
Що живуть в біді,
На народ поглянь селянський,
І спитай тоді,

Скільки нашої там крові,
Скільки слізних рік
Розтеклося, розлилося, —
Не злічить повік!

Ми дістали в нагороду
За мільйони ран
Лиш хрести, лише могили,
Та німий курган.

Не сумуй! Засвітять зорі.
Щастя буде знов,
Доля-воля скрізь заступить
Сльози, рани, кров!..

1907

ПОЛЕ

Поле моє, поле!
Золоте і свіже,
Люблю тебе щиро,
За пахуче збіжжя.

Перейду обніжки,
Травами повиті,
Борозни рахманні,
Рівні й соковиті.

Люблю тебе, поле,
Ранньою весною,
Як ти заростаєш
Стеблом-лободою;

Як на тобі срібна
Зацвіте росиця,
Пташка защебече,
Сонце заіскриться.

Люблю тебе влітку,
Як красує нива,
Як шумить од вітру
Лагідна, щаслива;

Як достиглий колос
Під серпом зігнеться,
І жниць сумовита
Пісня розіллється.

Люблю тебе, поле,
Восени щороку,
Як засиплеш клуню
Ти мою широку.

Як мені за працю
Ти даєш з лихвою,
До весни, щоб жив я
В доброму спокою.

Люблю тоді навіть
Тебе, моє поле,
Як тебе укриє
Снігова віхола.

Як почнуть завії
Горби насипати,
Ніби моє щастя
Навіки ховати.

Поле моє, поле!
Дай же мені сили,
Щоб тебе любив я
Вік свій до могили!

1907

ПРИЙШЛА ОСІНЬ...

Прийшла осінь, мужичок,
Ой, прийшла!
Глянь, що в клуню, на точок
Принесла.

Цілий рік ти працював,
Весь твій рід,
Розливав ти, розливав
Кров і піт...

Що ж чекає молодця
Кожен рік?
Купку назбирав сінця
Трудівник.

Ще зложив він на току
Скарб—снопи;
Околотив у кутку
З півкопи.

З копу гречки і вівса —
В другий кут.
Ось і плата тобі вся
За твій труд.

Йди на тік, іди до дня
Ціпом клюй.
І корівку і коня
Нагодуй.

Що позичив на посів, —
Те віддай...
Ось твої достатки всі —
Урожай...

Прийшла осінь, мужичок,
Ой, прийшла!
Глянь, що в клуню, на точок
Принесла.

1907

ХРЕСТИ

Ледь ми божий світ побачим,
До самої вже могили
Все, як є, хрестами значим,
Чи то миле, чи не миле.

Як у хаті народився,
Хрестом «бабка» привітала;
Як у церкві охрестився,
Хрест «кума» подарувала.

Як почнемо виростати,
Без хреста не можна й трішки:
Де не ступиш, все хрещаті
І дороги і доріжки.

«Криж» болить тобі, біднязі,
У важкій роботі клятій,
Навхрест латки у сермязі,
Навхрест діри в твоїй хаті.

Навхрест пальці ти складаєш
Від притичини-напасті;
Хрестом злидні відганяєш,
Щоб од кривди не пропасти.

Змучений життям убогим,
Слід слізьми почнеш кривавить;
Ляжеш ти хрестом розлогим,
На своєму щоб поставить.

Хрестом ляжеш за порогом
У тій церкві, де хрестився,
Хрестом ляжеш перед богом,
Щоб тебе не відступився.

Так життя хрест мусиш нести,
Як діди твої носили;
А як донесеш до смерті —
Хрест поставлять на могилі.

1908

ЯК Я ПОЛЕМ ІДУ...

Як я полем іду, гнеться колос к мені.
З ним, бентежний в душі, тихий шепіт веду;
Колос чує усе в зачарованім сні —
Колос гнеться к мені, як я полем іду.

Як я луками йду, хилять трави цвітінь,
Обсипають росу по моєму сліду;
Шепчуть скарги квітки, — повні дивних зомлінь, —
Хилять трави цвітінь, як я луками йду.

Як я лісом іду, зважно думи сную,
Бачу велич дубів, чую міць молоду,
Бір зі мною співа, вторить пісню мою,
Зважно думи сную, як я лісом іду.

Як я в хатку ввійду, мою душу гнітить,
Сум підходить блідий, щось віщує біду;
В запліснілім кутку тінь костиста сидить —
Мою душу гнітить, як я в хатку ввійду.

1909

В ОСІННІЙ ВЕЧІР

На дворі осінні тумани,
І в хаті — тремтіння лучини,
А думи, жорстокії думи
Пливуть і пливуть без причини.

Пригадую дні нестерпучі,
Що висохли, наче ті ріки.
Відчувши кінець неминучий,
З старим розквітаюсь навіки!

І лічиш, і лічиш поволі
Удачі свої і невдачі —
Чи соколом жив ти у полі,
Чи вік бідував і жебрачив?

І думка одна мене кличе,
Вже чую її наростання, —
Чи варто було, чоловіче,
Родитись для мук і страждання?

1909

ЗИМОЮ В ЛІСІ

Залягла тишина
За горою в яру,
Хоч би гілка одна
Похитнулась в бору.

Між соснових гілок
Сніг пухкий забілів,
І чорнобиль та мох
Він засипав, замів.

Щебет пташок завмер,
Ніби північ тепер.
Лиш сокира дзвенить,
Та пила шарудить.

Це валяє на зруб
Деревину мужик;
Пада зрубаний дуб,
Що стояв цілий вік...

Знову — глуш... тишина
За горою в яру, —
Хоч би гілка одна
Похитнулась в бору.

1909

РІДНЕ СЛОВО

Могутнєє слово, ти, ріднєє слово!
Зі мною ти в сні й наяву.
Ти в серці моєму озвалось громово
І пісню збудило нову.

Безсмертнєє слово, ти, ріднєє слово!
Ти кривду й неправду змело;
Хоч гнали тебе, накладали окупи, —
Дарма: ти живеш, як жило.

О вільнєє слово, ти, ріднєє слово!
Лунай сміливіш, веселіш!
Сичать хай гадюки, кружляють хай сови,
Ти людям на славу дзвениш.

О гноблене слово, ти, ріднєє слово!
Як грім прогрім до усіх,
Що рідная мова, хоч бідная мова,
Миліша від пишних чужих!

1908

ПІСНЯ І СИЛА

Дайте розгону, простору
Пісні дрімотній і силі!
Мури здригнуть найміцніші,
Ми сколихнемо й могили!

Предка забутую думу
Правнук сонливий почує;
Те, що взяли в нас кургани,
Ми на кургані збудуєм.

Шлях золотий перед нами,
Злинемо в горді висоти,
Понад неправду й неславу,
Понад одвічне болото.

Міць своєю світу покажем...
Сиві здивуються й діти,
Що значить пісня і сила!
Що значить — дуже хотіти!

1909

ПАМ'ЯТІ ШЕВЧЕНКА

25 лютого 1909 р.

Сьогодні справляє Україна свято:
В цей день народився творець «Кобзаря»,
На всіх і повага, і пишнії шати,
Й немовчно лунають пісні пісняра.

Преславному батьку вкраїнської музи
Поклін б'є розбуджена вся сторона,
І води Дніпрові шумлять ніби в тузі,
І думає думу степів тишина.

Співець всенародний, ніким не забутий,
Для пісні проживши, він з нею не вмер:
Здобув собі славу — не з мармуру плити,
А з слова, що сяє огнем і тепер¹.

.....

Буває на світі — люд стогне від тиску,
Співець появився — і пісня дзвенить.
Співець умирає... а пісня?.. а пісня?..
Ех! Камінь не може лише зрозуміть!

¹ У першому виданні в цьому місці викинуто царською цензурою дві чотирирядкові строфи. За відсутністю рукопису цей пропуск залишається й тепер. Прим. автора.

Живе тая пісня, як вихор злітає
Над лісом могил, над пільмою біжить.
Зриває засови і брами ламає,
І кривда німіє, й підлота дрижить.

Колись голос пісні краї перемінить,
Засяє дороги нової мета.
Щасливої долі заграє проміння,
І землю укриє квіток ряснота.

Лунай по Україні, о пісне, лунай-но!
І кожен усюди, хто правдою жив,
Згадає того, хто співав надзвичайно,
Хто славі народу так вірно служив.

О славний кобзарю, син вірний народу!
Ти рідного слова в собі не глушив,
Терпів і учив, як терпіти негоду,
До панства зненависті люд свій учив.

На південь, на північ, на схід, захід сонця
До людських сердець промовляв твій «Кобзар»
У хаті, в палаці, в язниці, корчомці
Ти дзвониш у серце, як дзвонить дзвонар.

До нас твоє слово не раз долітало;
Ми слухали втішно, що каже сусід.
Тобі свій вінок несемо ми на славу, —
Прийми, брате, й наш білоруський привіт!

1909

ДВІ ДОЛІ

Росте березка серед поля,
Де ліс лиш мріє вдалині.
Живе співець серед неволі,
І думи у співця смутні.

Березка з бурями воює,
У хугу гнеться, мов трава.
Співець неправду серцем чує,
За всіх боліє, всім співа.

З берези вітер ломить віти,
Оббивши листя, мчить у даль.
Співця пісні у темнім світі
Долають кривда, біль і жаль.

Береза впала. І на дрова
Вже дроворуб її посік.
Сказав співець останнє слово,
В сирій могилі змовк навік.

В печі дожеврили вуглини,
Із диму хмаронька пливе...
Давно співець смутний загинув,
А пісня в світі ще живе.

1908

* * *
Я несу вам дар
Братніх скиб і селиб,
Смутних сосен і лип,
Думки дар, серця жар, —
Вільних, чистих співів чар.
Гей! Несу вам дар!
Гей! Гей! Гей!

Хай же пісня всюди ллється,
В кожному серці відгукнеться,
Зворухнеться, сколихнеться,
Як той дзвін
Цих гін!

А хто брат мені і друг,
Ладь-наладь і душу й слух,
Линь пісням моїм навстріч,
Там, де Неман, Двина, Буг
Оточили поле й луг,
Де шумлять у світ широкий
Біловежа, Налибоки,
День і ніч
Пісням навстріч!

Прийми дар, серця жар,
Вільних, рідних співів чар!
Гаю, гаю, гей!

1909

І ЯК ТУТ НЕ СМІЯТИСЬ...

На нашім хитрім світі
Живе усяко люд:
Один живе по-людському,
А другий вліз у бруд.

Один одним гандлюють,
Купують, як той квас,
Один одного водять
За ніс вони не раз.

І як тут не сміятись
І правди не сказать:
На світі гав багато,
Та нікому стрілять.

Ось пан на парі мчиться,
Вся зброя мерехтить,
І коники обмиті,
І панський лоб блищить.

В очах пиha, погорда,
На світ весь ніс дере,
А був же ще недавно
Овечим гендлярем.

І як тут не сміятись і т. д.

Лихвар ось купу грошей
З процентів назбирав,
І фабрику поставив —
Зарібок людям дав.

Працює сотень зо дві —
Голодний все нарід.
Лихвар же ненажерний
Кривавий смокче піт.

І як тут не сміятись і т. д.

Ось лікар, пан вельможний,
Усіх лікує вмент,
Веде убогих, хворих
В окремий кабінет.

Постукав та послухав,
За труд став вимагати.
А був студентом — бідним
Ішов допомагати.

І як тут не сміятись і т. д.

Ось піп, служака божий,
Щодня повчає люд,
У церкву щоб ходили,
Щоб не грішили тут.

Щоб до чужої жінки
Не йшли шляхом нічним,
Допомагали бідним,
А сам... та бог із ним!

І як тут не сміятись і т. д.

Ось економ пузатий
Реве, як віл в хліві,
Хоч глузду й на копійку
Не має в голові.

І лає без упину
Селян у всякий час;
А сам же ще недавно
В селі тім свині пас.

І як тут не сміятись і т. д.

Ось шляхтич, ласий трутень,
Одяг новий жупан,
І люд кандьором мучить, —
Добродій, кажуть, пан...

Біднішому він брату
Не подає руки,
Хоч ноги в такі самі
Взуває личаки.

І як тут не сміятись і т. д.

Ось мужичок, -- обрали
На старшину його, —
Як чорт переінівся,
Не пізнає свого.

З урядником у змові
І з писарем у лад,
Він мужиків як липку
Обдерти завжди рад.

І як тут не сміятись і т. д.

Тепер свої примовки
Покину я на час,
Бо багатьом мотив цей
Не до смаку якраз.

Бо як там кажуть: шапка
На злодії горить,
Чи — поросся хто вкраде,
Тому в ушах пищить.

І як тут не сміятись,
Як правди не сказать:
На світі гав багато,
Та нікому стрілять.

1906

МОЯ ХАТА СКРАЮ

Де не йду я, мені всяк
Каже у тривозі:
Як ведмідь ти спиш, бідак,
У своїм барлозі.

Це не мова — просто сміх,
Рукою махаю;
Та чи ж спати — ніби гріх?
Моя хата скраю.

Без харчів мій брат зачах,
Другий сохне в латах,
Третій з клунком на плечах
Кляне також брата.

Я сміюся з них усіх,
Рукою махаю;
От свояцтво — а ну їх!
Моя хата скраю.

Родить клин, як там не сій,
Дуже, дуже трішки;
Гурт дітей, мов той пирій,
Хліба ж — тільки лишки.

Думки ж вельми не сушу,
Рукою махаю;
Вип'ю, редьки закушу, —
Моя хата скраю.

Маю рідну мову й край —
Так говорять люди, —
Розігнися тільки, знай,
І твій верх тут буде!

Правда, — але змалку скрізь
Кожен мною пхає;
Тільки мною? Гей, дивись,
Твоя хата скраю!

Аби менш було могил,
Більше щастя-долі,
Кожен рветься з усіх сил
До святої волі...

Лізьте, лізьте!.. Що мені?
Рукою махаю,
Мені краще і на дні!
Моя хата скраю.

Таким способом життя,
Вік свій доживаю,
От і пісня вся моя!
Як і всі, вмираю.

На могилки і хрести
Рукою махаю,
Даю хату — ляж і ти!
Але й тут іскраю.

1908

ПІСНЯ

Жене Янка доля, —
Треба їсти, пити,
Тягне в місто дрова,
Щоб хліба купити.

А в садибу панську,
Тільки він зникає,
Преться дроворуба
Жінка молодая.

Мужик пропиває
Бариші за дрова,
З паничем гуляє
Жінка мужикова.

Накупив за дрова
Янка хліба, солі,
Ще й бубликів в'язку
Тягне для Антолі.

І гостинцем дома
Жінку він частує,
Панича з палацу
У ручки цілує...

1909

ДЕ НЕ КИНЬ, ТАМ І КЛИН!

— Ну, а як тобі на службі,
Чи роботи багато? —
Так сусід питав між іншим
Янка Концевого.

— Не дай боже, як в чужому
Господарстві жарко,
День і ніч у нім товчуся,
Як у пеклі Марко! —

А сусід його навчає
Божим словом наче:
— Важко жить тобі, небоже,
Буде в небі краще.

— Знаю, знаю! — так сусіда
Одчикрижив Янка: —
Боком вилізе на небі
Тая обіцянка!

Як поткнуся — враз погонять
На працю негожу:
То сідлай коня для Юри,
То чисть яму божу.

Встань опівночі, бо сонце
Треба засвітити,
Стерти пил з небесних зірок,
Місяць побілити.

Заведи машину з вітром,
Зготуй з дощем сита,
Натовчи у ступі граду, —
Лиш встигай робиги.

Попихай хутчіше хмари!
А громи де кинув?
Ну, стріляй! Та блискавками
Стьобай, щоб ти згинув!

Сюди Янка, туди Янка,
Хоч у пекло прися!
З примхи божої щоденно
Клопоту до біса!

1910

ТИ ПРИЙДИ

Ти прийди, прилинь весною,
Квіткою прийди;
Розцвіти, красо, зі мною,
Думку розбуди!..

Ти прийди до мене літом,
Колосом прийди,
Співом жнив дзвени над світом —
Серцю догоди...

Ти прийди, прийди зимою,
Сонечком прийди,
Казкою ти золотою
Думку освіти.

Ти прийди, як стане осінь,
Зіркою прийди,
В світ далекий, в шумі сосен,
Думку поведи.

Ти прийди і на могилу,
Квіткою прийди.
Клен візьми у ручку білу,
Щиро посади...

Ти прийди...

1909

ЧОРНІ ОЧІ

Що ж бо темніше буває у світі від ночі?
— Дівочі ті чорнії очі.

Що більш чарівне й таємниче, як ночі?
— Дівочі ті чорнії очі.

Що губить заблуканих темної ночі?
— Дівочі ті чорнії очі.

Що ж любим-кохаєм, жахливе, як ночі?
— Дівочі ті чорнії очі.

1909

НЕ СОПІЛКА ГРАЄ

Не сопілка грає
Під гаєм несміло,
Не вітрець хитає
Березоньку білу;

Дівчина-небога
Все зітхає, плаче
Про милого свого,
Про життя бідаче.

Жив — любив сирітку,
І вона кохала;
Утішав лебідку, —
Та біда спіткала.

Закували люди:
За своїх озвався!..
Лиш курган піщаний
Від життя зостався.

Спить він, неборака;
Дощик насип миє...
Їй лишилось плакати,
Серденько їй ниє.

1909

ДВІ ТОПОЛІ

За селом, там у полі, дві стояли тополі,
Як одна, дві тополі стояли,
І стогнали у полі суховійно тополі,
Як одна, дві тополі стогнали.

І при сході у полі шумували тополі,
Як одна, вкупі дві шумували,
І при заході в полі все співали тополі,
Як одна, дві тополі співали,

Що панують у полі над дубами тополі,
Як одна, дві тополі панують,
Що ночують у полі самовладно тополі,
Як одна, дві тополі ночують...

Неба помсту у полі тут почули тополі,
Як одна, дві тополі почули,
І навіки у полі дві заснули тополі,
Як одна, дві тополі заснули.

1910

Я БАЧИВ

Я бачив, як вітер у полі гуляв,
Як землю він рив і березку хитав,
Заносив піском сіножаті родючі,
Ламав на березці гілки серед кручі.

Я бачив, як яструб голубку забив,
І виклював серце, і кров з неї пив,
Як вихор розвіяв кістки у долині,
Як голуб сумний воркував в самотині.

Я дівчину бачив у полі хистку,
Як бігла нещасна, пірнула в ріку!
І слід той загладили хвилі бурхливі,
Лиш вільха шуміла про очі зрадливі.

Я бачив усе це й від муки стогнав,
І більш я веселих пісень не співав, —
Заплакав-залився слізьми без упину,
Згадавши березку, голубку й дівчину.

1908

Я КОЗАК

Я козак — та не той,
Що бідноту карав,
А козак, що колись
За свободу стояв.

Що гуляв за Дніпром
Від зорі до зорі,
Що на Січі гримів,
Як пороги в Дніпрі.

Той, що пісню, як клич,
Посилав з-за ріки,
В побратими собі
Брав лише батраків,

Що відстояти вмів
У запеклім бою
І народні права,
І свободу свою,

Що корони списом
У борні потрясав,
Свій закон ворогам
Грізно кров'ю писав.

1911

ВИЙДИ

Встань, сторононько, ти, рідная мати,
Досить зимового, рабського сну,
Досить уже тобі слізно зітхати, —
Вийди на поле, на сіножаті,
Вийди стрічати весну!

Скинь те лахміття, що довго носила
Ти із костриці та з долину,
Вийди з-під злої зимової сили,
Що над тобою знущання чинила, —
Вийди стрічати весну!

Віхоли лютії вихорем-снігом
Вигребли яму тобі не одну;
Мала замети собі ти нічлігом...
Глянь, тане сніг, уже рушила крига,
Вийди стрічати весну!

Бавився вітер північний тобою,
Кидав у холод тебе, в глушину,
З заходу звірі ішли чередою
Рвать тобі груди... Ти ж встала живою, —
Вийди ж стрічати весну!

Кривдою скрізь твоїх діток сліпили,
Мучили, гнали дочасно в труну,
Казок навчали, що ти у могилі, —
Сонце ж здолати кривду у силі...
Вийди стрічати весну!

Вільно, святково в красу одягнися,
Пташкою рвися ти в гору ясну,
Сонцем світися, зорею іскрися,
Піснею лийся, славою вкрийся, —
Вийди стрічати весну!

Сплетену з тернів корону ти маєш,
Маєш світлицю — блакитна вона,
Царство твоє простяглося без краю,
Край весь мозолясті руки здіймає...
Вийди... Чекає весна!..

1911

ВЕСНА ПО ВЕСНІ...

Прибуває весна по весні
І відходить безслідно, як дим...
Ні кінця вам, сумні наші дні,
Ні початку немає ясним.

Хоч би раз животворна роса
Нашим бідним убогим полям,
Хоч би раз задзвеніла коса,
День щасливий накликала нам!

В'януть квіти щораз без пори,
В'яне зелень спустошених нив,
Вічним шумом співають бори:
Люди! буйних не ждати вам жнив!

Не наповнить засіків своїх,
Піт і сльози ви лете дарма;
У невільничій службі в чужих
Не піднять вам голів з-під ярма.

Вам — покірним рабам — не весни,
Руки навхрест поклавши, чекать,
А під співи глухої зими
Власні труни собі будувать.

Будувать, поки праця тяжка
Для панів ваших буде служити,
Будувать, поки ваша рука
Панським коням даватиме пити!

Для осліплених, здавлених вас
Не було і нема інших дум...

Так весною над нами всякчас
Виє бору зеленого шум.

1911

ЯК ЦВІЛАСЬ КАЛИНА...

Як цвілась калина в лісі
Спадно-цвіто-губко,
Золотими снами снили
Ми з тобою, любко.

Колихалися берези
Вольно ще й наметно..
Шепотіли хщі в лісі
Лозно-очеретно.

Як жита заваготіли
Тремтливо та танко,
Обнялися ми з тобою,
Моя молдаванко.

Блискотіли коси в травах,
Травах повноліття, —
Мліли роси під косою,
Завмирало квіття.

Як одвис — одчервонівся
Горобинець дзюбко,
Аж тоді прийшли до себе
Ми з тобою, любко.

Можевіль пожовк у лісі, —
Тиша — одцвітання, —
Десь співали дикі гуси
Й журавлі востаннє.

1914

БЕЗСОННА НІЧ

Так тривожить мене ніч безсонна оця, —
Скільки муки й страждань вона носить в собі!
Я борюся із нею й не бачу кінця,
Знемагаю безсилий в своїй боротьбі.

І роздер би, здається, я груди свої,
Серце вирвав і кинув в кубло завірюх...
Дайте смерті мені, — спів не чути її,
Дайте сили мені!.. Та нікого навкруг.

Що ж це сталось? Роздерлися небо й земля,
Рай і пекло змішалися — їх безсоння єдна.
За примарою знову примара здаля, —
Лізе та догори, тая пнеться до дна.

Обнялись і пішли у шалену гульню,
З очей бризка вогонь і зривається дим.
Чом поснули, дружки? Швидше дайте вогню!
Звідки натовп такий, чого треба усім?

Пута дзвонять, бряжчать, і вгорі і внизу,
Чорних шибениць ряд і скрегоче петля.
Той в засохлій крові, той стирає сльозу.
Що за звірі, не люди? Чия це сім'я?

Милий брате, та ти — чи живий, чи згорів?
Чого плечі зігнув, як невільник тремтиш?
Груди впали твої, зводиш руки д'горі,
Над тобою кружляє скривавлений криж.

Служка польського пана твій брат і мій брат,
З батоном над тобою, як кат той, стоїть.
Боже правий, о боже! Над братом брат — кат,
І чого той мов кат, і чого цей мовчить?!

А що тут? Разом тут і дівчина-краса.
Я голубив колись... Вид від чого блідий?
В неї груди в крові і зів'яла коса, —
Як, за віщо потрапила, сестро, сюди?

Брат, поет! І ти тут — зацікавив в ланцюгах,
Де ж свободний твій дух, чом кайдани не рвеш?
Боже! Золото блиска в кістлявих руках,
Як гендляр, свою пісню за гроші несеш...

Від кадилиць злітає задушливий дим.
Тут святоші поклін за поклонами б'ють,
І клянуться ім'ям материнським святим,
І за золото ім'я її продають...

І примари страшні закрутились навкруг,
У медалях весь привид раптово сповив
Геть усіх у залізний іржавий ланцюг,
Серце рве і гризе, і петлею здавив.

Тінь за тінню в кривавому танці знялись,
Одчайдушні лунають навкруг голоси,
Як остання надія... Не дави, зупинись,
Не карай, стежку дай і вперед понеси!

Курить сизий туман, болотяная твань,
Як вужаки, примари повзуть на поля.
Чути пісню проклять: ти лягай, ти устань!
Чути дзвони — по-вовчому виють здаля.

І початку нема і кінця їм нема!
Геть від мене ці сні без початку й кінця!
Ой, скоріше б день вічний, чи вічна пітьма, —
Вона знищить мене, ніч безсонна оця.

1913

ПІСНІ ВІЙНИ

Візьми, мати, піску нині,
Посій його на камінні.
Коли діждеш з піску сходу,
Тоді верне син з походу.

(З народної пісні).

I. ВОРОЖБА

На узбережжі, над рікою
Шепотить верба з кугою:
— Що ж то буде, що ж то буде?
У тривозі світ і люди! —

По землі пішли пожари —
Криють небо диму хмари.
Всюди чорні попелища,
І над ними вітер свище.

Хворість в селах небувала.
Цей вмира, того, сховали,
Цьому риють домовину...
Смерті злій немає впину.

А по небу влітку пізно
Пронеслась комета грізно, —
Хвіст її — не дай ти, боже, —
Нам на лихо щось вороже.

Світ навколо — як могила...
Сонце круг свій ізчорнило.
Ніччю глянуло в день білий,
На життя, на всесвіт цілий.

Звідкілясь і ворон вплив,
І щось гаркнув горлом хриплим,
Мов якесь прокляття кинув,
І десь згинув, чи не згинув.

І летить навкруг з клятьбою
Ворожба за ворожбою.
І ворожки йдуть у брами,
Страшно стукають кілками.

І разносять дух тривоги
На стежки всі, на дороги,
Де пожари косим оком
Позирають над потоком.

Ой, недурно над рікою
Шепотить верба з кугою:
— Що ж то буде, що ж то буде?
У тривозі світ і люди!

II. ПЕРЕД БУРЕЮ

Бовваніють грізні хмари,
Мов віщують люті кари.
Не спинити більше битви
Ні зітханню, ні молитві.

Йдуть по селищу й у місті
Непокійні чорні вісті,
Що всі люди без відваги,
Під криваві підуть стяги.

Меч підніме брат на брата,
Стане брату брат за ката,
Зуб за зуб, за око око...
Як і сказано в пророка.

У цей час журби й тривоги
Правда втратила дороги,
І не знайдуть правду скоро
Ні мечі, ні чорний порох.

Бо є сила і на силу,
Бо могила — за могилу
Відкуп дасть, як слід, з поклоном —
Хрест вкопа з залізним дзвоном.

Бо є воля і на волю,
Що свою боронить долю,
Покалічить, в землю вмісить,
За ланцюг — ланцюг повісить.

І тривожніше з кордонів
Йдуть чутки, немов прокльони.
І що далі — менш надії,
Що буран грозу розвіє.

Йдуть чутки, пливуть журбою,
Рідний краю, над тобою:
Ти ж не гнися в завірюху,
Оком бач і вухом слухай!

Хто за славу вийде в славі,
Тих не зломить бій кривавий,
Хто за правду грізно стане,
Перемогу той дістане.

III. СКЛИК

Ти, чоловіче, напророчив
Собі криваву боротьбу, —
Не збив кайдани серед ночі,
У битвах правди не здобув.

Від самогубства-різанини,
Що кров'ю всесвіт залива,
Не втримає сердець віднині
Ні бог, ні демон, ні права.

Ударив грім, завив пожар,
Скликають сурми скрізь на сход:
І на царя ударив цар,
Народ підвівся на народ.

І клич промчався по землі,
Поставив силу проти сил,
І бачить світ у злій імлі
Провалля виритих могил.

Устань, хто лихо нести звик,
Тобі гіркі лягли путі.
Покинь дружину, чоловік,
І хату кинь у забутті.

Устань, устань, гостри штики,
Здійми знамена, освяти.

Іще живе закон такий:
За смерть ти смертю заплати.

Відважний брате, йди на бій,
Лякатись нічого війни.
Твій предок ще вклонявся їй,
Ти пам'ять предків пом'яни.

Коня буланого сідлай,
Рушницю кулями набий,
Благословивши рідний край,
Ти по наказу йди у бій.

Коли ж в кривавому бою
Зруйнуєш ти поля чужі,
Згадай вітчизну там своєю,
Злиденність рідної межі.

В бою в людину влучно бий,
У лоб, в серця завжди влучай,
Щоб мертвим падав ворог твій,
Лише в своїх не поціляй.

Відважно в бій!.. Війна війну
Народжує — хай битва йде!
За щастя краю, за весну
Ще поневолених людей.

Про долю нашу з давнини
Нам свідчать тисячі могил.
Лежать в них кращії сини,
А їх чатують — ніч і пил.

IV. РОЗЛУКА

Плачуть вітри над лісами,
Тоскно гудуть над хатами,
Пес серед двору десь виє,
Темрява хатоньку криє.

Батько схилився від лиха,
В хаті сумуючи тихо.
Мати в кублі щось шукає,
Жінка малят присипляє.

Янці в похід вирушати...
Ой, не для радості мати
Сина такого зростила:
Згублять і розум, і силу.

Ой, не на поміч бідноті
Батько повчав у роботі;
Кличуть в похід запасного, —
В світі панує тривога.

Він личаки, сорочину
Склав у стареньку торбину,
Вдарив поклін серед хати —
Треба в дорогу рушати.

Низько вклонився татусю,
А іще нижче матусі.
А як голубив дружину,
Сльози текли на свитину.

Тихо, печально в світлиці,
Кожен озватись боїться,
Мов над печаллю німою
Смерть пролітає з косою...

А як із хати виходив, —
«Хай оборонить в пригоді», —
Пошепки мати сказала,
Щось на шнурку прив'язала:

«Цей невеликий пакунок —
Нашого поля дарунок:
В хустці з льняної кудельки
Жменя рудої земельки».

Вийшов на гони вояка,
Не заривав, не заплакав,
Тільки на клич і на труби
З скреготом стиснув він зуби.

Вітер шумів серед поля,
Наче питався про долю:
Чи прийде Янка додому,
Чи поляже на полі чужому?!

V. ЗОСТАЛИСЯ НИВИ, СЕЛА

З сіл виходять поля діти,
Щоб вмирати десь у світі,
Під кривавими вітрами
За когось лягти кістками.

А поля руді й оселі
Залишились невеселі,
І сирітське на просторі
Йде по селах чорне горе.

Не полине плуг у поле,
Де сумують ниви голі,
Не почують кіс покоси,
З'їсть іржа сталеві коси.

Уночі, удень і рано
Удова на шлях погляне,
Вийде. гляне — годі, досить!..
Просить бога — не допросить...

«На кого ж ти нас покинув?
Краще б вирив домовину.
Без зернини, та без сили
Сиротами залишились.

Для кого ж твої закони,
Що лунали на всі гони?
Для життя, не для загину —
Є людина для людини!

Ми ж покірні, мов ягнята,
І на вигоні, і в хаті.
Нелюдські молитви любиш,
Батьківщину за що губиш?»

Так вночі і вдень над краєм
Той сирітський жаль лунає,
Материнський плач до бога
По оселях, по дорогах.

А у полі, де могили,
Де лягли, поснули сили,
Хрест на хрест схилився ближче,
Цей низенький, а цей вищий.

Між хрестів пугач літає,
І сиротам відмовляє, —
Помаха крильми і скаже:
«Де ж тут батьківщина ваша?»

VI. БОЙОВИЩЕ

Ніч не спавши, день не ївши,
Під вітрами осовівши,
Б'є прикладом, б'є багнетом,
Сипле кулі з кулемета,

Аж горять очей вогні, —
Смерть йому, або мені!

Свищуть кулі, блиска порох,
Збився в купу свій і ворог,
Юшка бризкає між очі,
Стогне той, а той регоче,

І в атаку йде мершій,
Не питає: — свій, не свій...

Гу-га-га! Як бій удався,
Ворог никне, ворог здався,
Ворог кида честь і зброю
І тікає з поля бою, —

Чи вмирає, шле прокльон,
Потрапляє у полон.

Кров тече по людях, гривах...
Боком, сторч лежать на нивах
Труп на трупі, як колоди...
Для чиєї ж це вигоди?

І не сміх тут, і не жарт,
Коли брат для брата — кат!

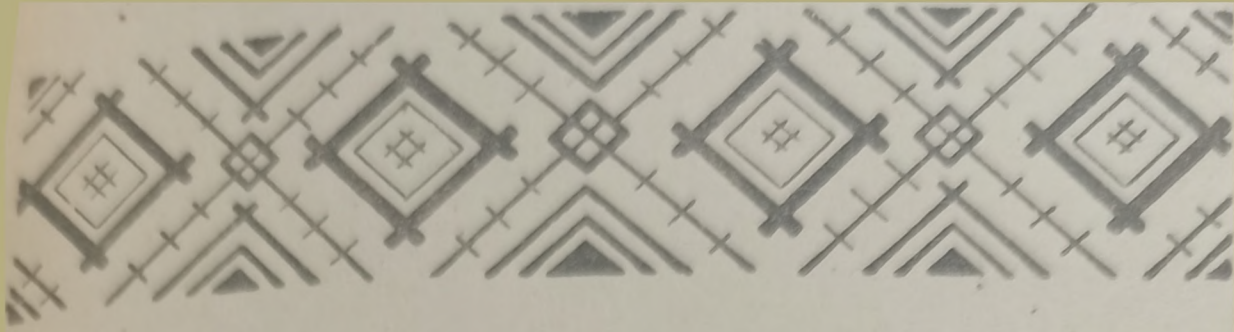
Заніміло поле битви,
Ліс шепоче десь молитви.
Вовк із лігва на дорогу
Вийшов вити в ніч вологу.

І почувши кров і трупи,
Він голодні щирить зуби.

І рознявши кігті гострі,
Виплив ворон в чорний простір —
І закаркав, мов на бога:
— Кра-кра-кра-кра! Перемога!

Кра-кра-кра! Патрон забитий.
Перемога — знов у битви!

1914

1918—1942

БУДЬ СМІЛИМ

Будь смілим! Борися і вдень, і вночі,
Знедолених з мороку в даль ведучи.

Будь смілим! Не вір у сваволю й брехню,
А вір тільки в силу і правду свою.

Будь смілим, хоч злидні й недоля навкруг, —
Відважного поступ не спинить ланцюг.

Будь смілим, як вітер, як воля сама:
Не займе сміливих ні кривда, ні тьма.

Звитягу в найтяжчій бою не згуби:
Будь смілим, як буря, що хилить дуби!

1918

* * *
Вертаються з вирію дрофи та гуси
До зметених гнізд на полях Білорусі;

Як біженці тії, погнані тугою,
До рідного краю пливуть чередою.

А думці тужливо, а думка не бачить,
Що пташка — і та про вітчизну маячить.

Мчить з вирію пташка, а думка у вирій
Летіла б, летіла, а щиро, так щиро!

1921

НА СМЕРТЬ СТЕПАНА БУЛАТА

Задрімав ти в шані й славі,
Смерть скосила силу юну
Ой у буряній заграві...
— Сни, товариш, про Комуну!

Мав ти крила соколині,
У душі носив перуни,
Що будили всю країну...
— Сни, товариш, про Комуну!

В самотині над дверима
Ціп з косою висять в клуні.
Хто ж на ворога їх зніме?!
— Сни, товариш, про Комуну!

Світ піднявся-стрепенувся,
Вільний вітер, мов буруни,
Прокотивсь по Білорусі.
— Сни, товариш, про Комуну!

Забуяє над тобою,
Задзвенить золотострунно
Край Комуною одною.
— Сни, товариш, про Комуну!

На могилі в день весняний
Проростуть зелені вруна, —
Сонце зайде, сонце встане...
— Сні, товариш, про Комуни!

1921

ПІСНЯ І КАЗКА

Пісня і казка
Ходять у парі,
Сіють по світі
Дива і чари.

Будять спросоння
Думки дитячі,
Як той уранці
Промінь неначе.

Пісня і казка,
Як у кришталі,
Світу покажуть
Сховані далі.

Стежку простелять
К сонцю і зорям
Людської долі,
Скутої горем.

Пісня і казка
В дивних уявах
Щастя збудують
З квітів яскравих.

Серце сповинуть
В вічну ласку...
Слухай же, серце,
Пісню і казку.

1921

ДВІ СЕСТРИ

Серед дальньої мли
Дві сестриці росли, —
Дві забуті у лісі калини;
Живодайних криниць
Не було у сестриць, —
Вони чахли тяжкої години.

Як ставала весна, —
В чистім полі одна
В три погібелі гнулась бувало;
А як прийде зима, —
В хаті чорній сама
Пряла льон, і снувала, і ткала.

А другій кожен рік
Дим фабричний одвік
Роз'їдає засмучені очі;
І дівочу красу,
Наче сонце росу,
П'ють камінні льохи серед ночі.

І від горя та сліз
Плечі гнуться униз
У сестриці у першої в полі,

Що співала з нужди,
Від страшної біди:
Гірко жити без щастя і долі!

А друга — та дітей
У чужих у людей
У журбі до зорі колисала;
І так само страшний
Її стогін тяжкий:
Ох ти доля, жіноча потала!

Та прийшов уже час, —
Щастя встало для вас,
Наче сонце, рідненькі сестриці;
Голос ваш молодий,
Після горя й біди,
Хай дзвенить, мов струмок із криниці!

Годі вам сумувать,
Тяжку пісню співать,
Час пожити і вільно й яскраво.
Заспівайте пісень
Ви нових у цей день,
Пролетарко й селянко білява!

1924

ТИ БАЧИШ ШЛЯХ

Мов сон негаданий, нежданий,
Ти бачиш шлях в ясному полі.
А твій народ з п'ятьми й неволі,
Прадавні скинувши кайдани,
До щасної простує долі.

На вільну ниву вийдуть люди;
Велика радісна громада
Зерно в просторах сіяць буде,
І волю п'ять на повні груди,
Бо ж їй одна-єдина рада.

Тепер твої не підуть діти
Шукати хліба по країні,
Притулку вбогого просити,
І в повені бурхливій нині
Загине вовкулак неситий.

Твої нахмурені кургани,
Де ватажки лежать криваві,
Леміш розоре невблаганний,
А потім руно тепле встане,
Колосся хвилі золотаві.

Де в мороці марніли села, —
Новий буйний завітне пломінь,
Веселка барвний цвіт простеле,
В пільмі поліської оселі
Електрики засяє промінь.

І спів одвічної скорботи
Приглушать трактори навколо,
А твій сіяч з жалю-турботи
Не піде, згорблений, як доти,
У неба ласки жебрать кволо.

Рип колеса хрипкоголосий
Авто дзвінке переспіває,
А твій косар світловолосий
Косарку пустить в траєах-росах,
Покоси кластиме безкраї.

Над мичкою у темінь млисту
Жінки не скнітимуть ночами.
Тож перкалів яснобарвистих
Всім досхочу наділить місто,
Та сукон з пишними шовками.

Твої одвічні забобони
Приборка радіо співуче,
Загомонять піснями гони,
Осінній ліс в жару червонім
І Неману прадавні кручі.

І сивий лісовик однині
Лякать дівчат в бору одвикне.
Загине мавка в шумовинні,
І в лісовій смутній хатині
Од сонця заясніють вікна.

Над вежами церков старечих
Димар фабричний візьме владу,
А дзвони втомлені надвечір,
Мов старця голос, — молодечий
Гудок приглушить гудом-ладом.

Стрункі заводи, буйні ниви,
З життям новий зростивши звичай,
Вік святкувати вам щасливо
Той день, що в битвах здобули ви, —
Жовтневе свято бунгівниче.

Село моє! Мов сон нежданий,
Ти бачиш шлях в ясному полі.
Вже твій народ з п'ятьми й неволі,
Прадавні скинувши кайдани,
Іде до сонячної долі.

1929

НОВА ОСІНЬ

Широкими осінь полями
Проходить статечно, як ратай.
Своє відгулявши жнивами,
Жниварки пішли спочивати.

Закрякали галки з тривоги,
Листки по гаях затремтіли...
Ціпів стукотіння убоге
Комбайни гучні заглушили.

Від хати подовшали тіні,
Рілля розляглась, аж синіє...
Добірного жита насіння
Сівалка невтомная сіє.

На вітрі колишуться віти —
І небо глибоко між ними...
Січкаря гуде працьовита,
Готує запаси на зиму.

У вирій зібралися гуси,
Дзвенять журавлі яснодзвонні...
Пливуть по шляхах Білорусі
З пашнею обози червоні.

Глянь: сонце, розбивши тумани,
В просторах німих походжає...
Гуляє під стягом багряним
Колгоспівське свято врожаю.

1930

ДИКТАТУРА ПРАЦІ

Культуру хамства і долара,
Князів і біскупів палаци,
Від Скандінавів до Сахари
Зруйнуєш, диктатуро праці!

Світ рабовласників і трутнів,
В'язниць, неволі й спекуляцій
Двигінням дизелів могутніх
Повалиш, диктатуро праці!

І жигелів ланів барвистих,
Що звикли кров'ю обливатись,
Серпом і молотом огнистим
Зрівняєш, диктатуро праці!

Права й закон, що рівний буде
Для всіх людей і різних націй,
Залізною рукою всюди
Напишеш, диктатуро праці!

Життя без темряви й терпіння,
В ясному сонці, як у байці,
Для всіх віків і покоління
Збудуєш, диктатуро праці!

1929

Я ВІРЮ

Я вірю в невидані
Зміни, я знаю —
Ще сходи радянські
Зійдуть на роздоллі —
В долинах і Вісли,
І Сени, й Дунаю,
І всюди, де праця
Людини в неволі.

Мікадо, рантьє,
Банкірів, баронів
Розвіють повстань
Народних пожежі,
І згинуть назавжди
Корони і трони,
І всі, хто за гроші
Сміється і бреше.

І будуть в руках
Робітничого класу
Заводи і фабрики
Й шахти без ліку.
Піднімуться гордо
Двірці і палаци,

Де сонце велике,
Де радість — навіки.

Щоб скрізь на полях
Наливалося зерно,
Й пісні щоб співали
І води, і пущі,
Щоб пан-феодал —
Кровосос проклятуший —
Навіки загинув,
Як падло мізерне.

Христа, Магомета —
Всіх ідолів «вічних»,
Церкви і церковці,
Божниці похмурі,
Як купку реліквій,
Як пил віковичний,
Змете робітнича
Рука диктатури.

І білі, і жовті,
І чорні — всі раси,
Так! — будуть цвісти
В невимовному щасті,
І класи іщезнуть,
І війни погаснуть,
І всюди кордони
Розкриються навстіж.

Нью-Йорки і Лондони,
Відні і Рими,
Берліни, Парижі,
Варшави, Шанхаї —

Червоні знамена
Зведуться над ними,
Які над вітчизною
Нашою мають.

І сміливо встане
До неба, багатий —
Хто, будши знедолений,
Щастя не відав,
Хто сохнув без хліба,
Хто гинув без хати,
Хто поїть, годує
Іще дармоїдів.

Здригнеться земля
Від незлічених кроків,
І здійметься пісня
Од моря до моря:
— Нехай живе труд
На цих землях широких!
Хай світять комуні
Всесвітньої зорі!

Я вірю в невидані
Зміни, я знаю —
Ще сходи радянські
Зійдуть на роздоллі —
В долинах і Вісли,
І Сени, й Дунаю,
І всюди, де праця
Людини в неволі.

1930

А ВТОПЛЕНИЙ ПЛИВЕ ПО ВІСЛІ

Хмелює панська Варшава,
Бо судний день над нею висне...
А Вісла піниться криваво,
А втоплений пливе по Віслі.

Блищать мундири, оксамити,
Вогнями зиркають палаци;
І кров'ю, кров'ю скрізь залито
Завулки, вулиці і плаци.

* * *

Хмелює панська Варшава,
Ксьондзи частують сакраментом;
Порядок дня сьогодні — справа:
Як об'єднатись інтервентам.

Пани з маркізами Парижа,
З боярством Бухареста в згоді,
Як Радсоюз доценту знищить
Планують плани і зальоти.

* * *

Хмелює панська Варшава,
А для гуманності й прогресу

Йде за облавою облава
На східних «вільних» польських кресах.

Там, пограбованим, роззутим,
І білорусу, й українцю
Несе побитим і закутим
Жандарм кривавії гостинці.

* * *

Хмелює панська Варшава...
Жандармський кінь б'є копитами;
Під вдаром дикої уяви
Лягають голови пластами.

Людським життям киплять в'язниці,
Бунтує в тюрмах розпач мстивий...
А в Бельведері виють ниці:
— Нех жие польська дефензива!

* * *

Хмелює панська Варшава,
Бо судний день над нею висне...
А Вісла піниться криваво,
А втоплений пливе по Віслі.

1931

ЯК Я МОЛОДА БУЛА

Як я молода була,
Бідувала много...
Од села й до села
Блукала знемога.

Бракувало і землі,
Бракувало й долі;
Ні спочинку хоч на час,
Ані краплі волі.

Батько гонить на нічліг,
Мати — в двір до пана;
Ні веселощів, ні втіх —
Доленька погана.

А сьогодні щастя є:
Діти і онуки —
Кожен вдосталь їсть і п'є,
І не знаєш муки.

Чи то жовтень, чи то май, —
Гонору набрали, —
Їм єдвабу подавай,
Не хочуть перкалю.

Патефони грають їм,
Радіо співає;
Не було в житті моїм
Отакого раю.

Як я молода була,
Бідувала много...
Од села і до села
Блукала знемога.

1935

АЛЕСЯ

На світанні кувала
У Поліссі зозуля.
Там дочку колисала
Пуща глухо шуміла,
В сповиточку матуля.

І пільма серед хати,
І співала похила
Над колискою мати:

— Спи-засни, моя дочко,
Сплять пташки-джеркотулі.
Мій веселий дзвіночку,
Люлі, люленьки, люлі...

Ти рости без тривоги,
Сил не трать своїх марно.
Коли станеш на ноги,
Будеш дівчина гарна.

Будеш прясти зимою
Та намотувать нитки.
Будеш рано весною
Щастя ждять біля хвіртки.

На світанні кувала
У Поліссі зозуля.
Тільки мати не знала,
Що гадає красуня.

Що це? Сміла, нівроку!
Як дорослою стала,
Прямо в небо високе
Полетіла, помчала.

Пронеслась на машині,
Пролетіла над нами
По щасливій країні,
Над густими ланами.

На свій дім подивилась,
Пролетіла над кленом,
На траву опустилась
З парашутом зеленим.

Потім ген над полями
Знов безстрашно літає,
Наче птах, над хмарками
Серед неба кружляє.

Кожен день виглядає
Мати доню в віконце:
Чи не доня витає
Біля ясного сонця?

Як зозуля кувала
У годину бурхливу,
Недарма виглядала
Мати долю щасливу.

1935

СИНИ

Синів своїх батько кличе
На пораду в хату
Так врочисто, мов скликає
На велике свято.

І з повагою він сина
Кожного питає,
Ким з них кожен бути хоче,
Що він обирає.

— Бо, сини мої, — так каже, —
Живете в країні,
Де людей щаслива праця
Не вмирає нині. —

Сини відповідь держали
Перед батьком рідним,
Й намагався бути кожний
Свого батька гідним.

Перший каже: — Землю буду
Трактором орати,
Щоб шуміла, зеленіла,
Щоб раділа мати,

Щоб зросли у зріст людини
Жито і пшениця,
Щоб з-за моря до нас гості
Їхали дивиться.

Другий каже: — На заводі
Бути — моя мрія,
Де чавун тече рікою,
Як зоря жевріє.

Там я домни і мартени
Буду будувати,
Мідь та вугілля у шахтах
Буду людям брати.

— Буду плавати на морі, —
Каже третій, — в силі,
Де «Челюскін» гордо плавав,
Де пурга, де хвилі.

Пароплав мій пройде всюди,
Де вітри і бурі,
Через теплі океани
І моря похмурі.

Син четвертий: — Я літав би,
Наче птах крилатий,
Прилітав би в літакові
Й до твоєї хати.

Орлом себе у снах бачу,
Лину над горою...
Хочу бути я, мій батьку,
Льотчиком-героєм.

— Бійцем буду я червоним, —
Каже тоді п'ятий, —
Щоб Країни Рад кордони
Вміть обороняти.

Аби ворог — як поткнеться —
Зустрінув могилу.
Бійцем буду, щоб пишався
Мною Ворошилов.

А син шостий: — Складу пісню
Про нову дорогу,
Про славетні події,
Сталінську епоху,

Як працюєм, як змітаєм
Зрадницькі напасті,
Як будуєм, як квітчаєм
Батьківщину щастям. —

Так сини відповідали
З молодим запалом
Про ті думи, що у серце
Глибоко запали.

Більшовик був їхній батько,
Пролетарій родом,
Звідав сушу, звідав море,
Битви і походи.

1935

ХЛОПЧИК І ЛЬОТЧИК

— Мій милий товариш, мій льотчик,
Дай змогу злетіти мені!
Я, знаєш, великий вже хлопчик
І вмію літати у сні.

Та й мама сьогодні казала:
Мені уже цілих сім літ,
Для тебе це, може, й замало,
Мені ж — вилітати вже слід.

Мені надокучило дома,
Одно все — ходити в дитсад;
А так подивився б, відомо,
На інший порядок і лад.

Візьми ж мене, льотчик, бо треба
У людях побуть, поглядіть,
Як місяць ночує на небі,
Як в лісі блукає ведмідь.

Як світяться ввечері зорі,
Де вдень пролягає їх путь,
Як ріки в далеке море
Улітку і взимку пливуть.

На море поглянути оком,
Як ходять по нім кораблі;
Летіти далеко, високо,
Та так побувать і в Кремлі.

І там з-під небесної далі
Гукати-но всіма грудьми:
— Добридень, товаришу Сталін!
Поклон з самолёта приймай! —

Отак от у добрім здоров'ї
Ми будем у небі літати.
Візьми ж мене, льотчик, з собою, —
Не буду тебе турбувати!

1935

МОЛОДИМ ПОЕТАМ

Хитає Жовтень цілий світ,
І світ старий тремтить в безсиллі.
Підвівся велет, гине гніт,
Народ розправив крила смілі.

Зі сходу вітер-буревій
Змітає пил і бруд з дороги,
Щоб виріс світлий дім новий,
Дім слави, праці й перемоги...

Земля у сьйві ожила,
І стяги — наче мак червоний.
Так революція дала
Народу сонячні закони.

Від вас, жовтневих днів сини,
Чий голос гомонить безкрає,
Мов нива ранньої весни,
Пісень чудових люд чекає.

Їх жде завод, що лунко йде,
Поля колгоспні, буйні трави,
Червона Армія їх жде,
І прикордонні ждуть застави.

1931

9. Я. Кушала.

ЗАВЖДИ У МАЙБУТНЄ

Ти слухай, послухай,
Товаришу-брат:
Завжди у майбутнє!
Ніколи назад!

Дивись: пролітає
Життю вперевій
У полі, у пущі
Вихрун-буревій.

Як вихор, машини
Біжать по землі.
На морі на синім
Пливуть кораблі.

В моря і озера,
Крізь хвиль каламуть,
Джерела і ріки
Течуть і течуть.

Гудуть самолёти
З надхмарних мереж,
Не знаючи в льоті
Ні впину, ні меж.

Завжди у майбутнє!
Ніколи назад!

Ось так, не інакше,
Товаришу-брат!

1938

УКРАЇНА

Україно! Краю мильї,
Сяєш ти огнями...
А колись була безсила,
Скута кайданами!
Сотні літ тебе терзали
І царі й гетьмани.
Кров пани віками ссали
І ятрили рани.
Темна ніч кругом стояла,
Гнуло люте горе.
Кров синів твоїх стікала,
Мов Дніпро у море.

Україно, цвіте-дзвону,
Сонячний наш крину!
Розбудив від сну-полону
Жовтень Україну.
Тільки хмари знов похмурі,
Жаль травою никне:
Скоропадський і Петлюра,
Махно і Денікін.
Знов пожежі над степами,
Люте крає горе.
Знову кров текла шляхами,
Мов Дніпро у море.

Україно, воля й сила, —
Знов у небі ясно!
Ворогів ти роздушила, —
І цвітеш ти рясно.
Шлях твій світлий, мов злотавий
Той пшеничний колос.
І твоїх людей ласкавий
І веселий голос.
По Дніпру, де ходить слава,
До самого моря
Гордо водиш пароплави
І не знаєш горя.

Ти, Вкраїно, мстила славно
Ворогу-катюзі!
І тепер ти рівноправна
В нашому Союзі.
Неподільна в нашім колі,
Під червоним стягом,
Ти свою будуєш долю,
Линеш вільним птахом.
Хто ж підбити забажає,
Попаде в могилу;
І Дніпро твій поховає
Кляту вражу силу.

1935

ПАМ'ЯТІ МАКСИМА ГОРЬКОГО

Проспівав свою пісню про сокола,
Сколихнув білий світ буревісником.

Очей твоїх ясних зоря-зоряниця,
Як перше світилася, буде світиться,
Сіяти над світом, розгонячи тінь,
В часи вікопомні, для всіх поколінь.

Сіять вона буде околицям темним,
Народам і людям іще під'яремним,
Щоб праведним шляхом дістатись мети,
Щоб знать, як до щастя, до волі дійти.

Ясні твої думи, як небо, як води,
Як перші у полі напровесні сходи,
За літ їх сміливий, орлиний розмах,
Народ збереже їх в серцях і в умах.

Твій голос сердечний, розумний і щирий,
Як звуки співучої ніжної ліри.
Я слухав той голос — і серцем зростав;
Він зовсім недавно для нас ще лунав.

Людей на широкі він кликав дороги,
Щоб сталінським шляхом дійти перемоги,

І очі людині на сонце відкрить,
І слово творити дзвінке, наче мідь.

Мене ще тоді ти зустрів, мій соколе,
Як темрява скрізь панувала довкола,
І горе стогнало, і стигли серця,
І ночі, здавалось, не буде кінця.

Та зором орлиним мене ти помітив,
Коли, як загублений, жив я на світі.
Ти, пісню почувши мою, похвалив, —
О, як же тим словом мене окрилив!

Крізь хащі, болота лунала та пісня
З убогих, окрадених нетрів Полісся,
Слова ті звучали: «А хто там іде?..»
То люд білоруський визволення жде.

Сьогодні ж ніхто вже не стогне, не плаче,
Молодшає серце країни гаряче,
Піснями лунає розкований край,
Чи жовтень у світі, чи сонячний май.

Тепер вже народ Білорусі на волі,
Близькі йому друзі і радощі й болі,
Тебе wspominaє в думках у своїх
Великого друга народів усіх.

1938

ДОБРИДЕНЬ, МОСКВА

Добридень, Москва! Ти як вранішнє небо!
Добридень від щирого серця!
Ми пісню, Москва, заспіваєм про тебе,
А в пісні про всіх нас ідеться.

В ній мова про те, як у роки минулі
Ми в горі по ниві ходили,
І хуга нам в злиднях співала «ой-люлі»,
І темрява очі сліпила.

Добридень, Москва, наша сила і славо!
З тобою нам радісно всюди.
Мов пісню найкращу своєї держави,
Народ наш тебе не забуде.

Вітають тебе і поля, і криниці,
І ниви колгоспні, і хати.
Твоєю ж бо волею, рідна столице,
Життя в нас щасливе й багате.

Добридень, Москва! Ти над світом сіяєш,
Долаєш усі перепони,
До щастя нового шляхи прокладаєш
І пишеш про щастя закони.

Мов сонце ти, рідна, велична столиця,
І сонце твоє нездоланне.
Добридень, Москва, як весна, яснолиця,
Добридень, наш Сталін коханий!

1939

ТОБІ, ПРОВОДИР

«Хай смуток очей твоїх добрих не росить,
Чи сонце заходить, чи сходить воно...»

*З листа білоруського народу
великому Сталіну.*

Тобі, проводир, мої співи і думи,
І кращії щирого серця пориви!
Бо хто коли снів так, і хто коли думав,
Що буду я вільний, що буду щасливий?

Бо хто коли думав, що жити я буду,
Як пташка, як вітер над ланом злотистим,
Що буду я свідком великого чуда,
Яке ожило серед нас урочисто?

Що ти, проводир, ніби радісне сонце,
Відкриєш нам очі на землю і небо?..
Світися ж ти, сонце, у наше віконце —
Я з хлібом і сіллю приходжу до тебе.

Виходять на поле плуги,
Далеко ланами ідуть.
Ні пана нема, ні слуги,
Народ батогом не женуть.

Зернята, мов блиски зорі,
Лягають у землю стару.
На поле ідуть косарі,
Забувши про голод-мару.

Блищать у колоссі серпи,
Стіною добро залягло.
Кладуться снопи на снопи, —
Такого життя не було!

Дзвенить пісня в полі, дзвенить
І вторить серпу і косі.
Бурлиться водиця з криниць,
Купається сонце в росі.

Цвіте і колоситься край,
Чи сонечка захід, чи схід.
Співай, моє щастя, співай!
Народ білоруський, в похід!

* * *

Тобі, проводир, мої співи і думи
І кращії щирого серця пориви!
Бо хто коли снів так, і хто коли думав,
Що буду я вільний, що буду щасливий.

Як глянуть на роки, на час мій минулий,
На край, де росла темнота і тривога,
Де люд катували, де правду забули,
Де кривда собі протоптала дорогу, —

Туман застилав людям душі і очі,
З туману стирчали горбаті рамена.

Я думав — кінця не діждатися ночі,
Я думав — шляхам не скінчитись злиденним.

Та мудрий прийшов проводир,
Опали тумани і мла.
По світу і вповодж, і вшир
Щасливая слава пішла.

З туману, з імли, з темноти
Повстала країна моя.
А був же туман той густий,
А доля — лихая змія!

Повстала вітчизна. Замок
Неволі зламала навік.
Сплела з перчих квітів вінок
І сльози зігнала з повік.

Поглянь же — вона молода.
Для неї тчуть кросна шовки.
Поважна у неї хода,
Шумлять золотії піски.

Цвіте і колоситься край,
Чи сонечка захід, чи схід.
Співай, моє щастя, співай!
Народ білоруський, в похід!

* * *

Тобі, проводир, мої співи і думи,
І кращії щирого серця пориви!
Бо хто коли снів так, і хто коли думав,
Що буду я вільний, що буду щасливий.

Що більше життя не затьмариться млою,
Засяє навіки вітчизна чудесно,
Що всюди над кулею встануть земною
По лютій зимі ще нечувані весни.

Дивлюсь я навколо ясними очима,
Як диво за дивом іде в наші хати,
І слухають вуха гул співів родимих,
І тішиться серце з великого свята.

Іскриться під молотом сталь,
А молот не бив так колись.
А гордії соколи вдаль!..
А гордії соколи звись!..

По морю пливуть кораблі,
Не спинить у морі їх шквал.
І ріки інакше лягли,
Де дивний простягся канал.

Де пустка одвічна була,
Там місто повстало й росте.
І скрізь залізниця лягла,
Де сад у тайзі вже цвіте.

Вогні, промінці, де не глянь, —
Не згасне багаття між зір.
То світять огнем поривань
Твої прапори, проводир!

Цвіти ж, колосуйся, мій край,
Чи сонечка захід, чи схід,
Про Сталіна пісню співай,
Народ білоруський, в похід!

Тобі, проводир, мої співи і думи,
 І кращії щирого серця пориви,
 Бо хто коли снів так, і хто коли думав,
 Що буду я вільний, що буду щасливий.

Твоїх вікопомних законів основи,
 В новій Конституції мудрістю куті,
 Вони розламали старого окупи,
 Що й досі ще дзвонять у трупній отруті.

Ітимуть вперед і віки, й покоління,
 Закони ж твої, ніби світоч яскравий,
 Шляхи осяватимуть сяйвом горіння,
 Зметуть рабовласництво світлі заграви.

Щасливий наблизиться вік,
 І все буде радісно жить,
 Не буде тоді чоловік
 Другого терзати і душити.

Не стане у світі границь,
 Розтрощені, зникнуть вони.
 Затихнуть гармати бійниць,
 Не будуть кривавити лани.

Не буде, не буде тоді
 Війни — буде радісна путь.
 Тоді юнаки молоді
 Дочасно кісток не складуть.

І здійметься всесвіт у лет,
 В далекий нестримний розгін.

І підуть народи вперед
До праці й науки вершин.

Цвіти ж, колосуйся, мій край,
Чи сонечка захід, чи схід!
Про Сталіна пісню співай!
Народ білоруський, в похід!

* * *

Тобі, проводир, мої співи і думи,
І кращії щирого серця пориви!
Бо хто коли снів так, і хто коли думав,
Що буду я вільний, що буду щасливий.

Що дійсністю стануть надії людини,
Що казку в життя ти обернеш високу,
Засієш посівом родючим долини,
І стежку намітиш до сонця широку.

На небі веселка під зорями лине,
На гонах красує пшениця і жито...
Біжать безупинно думки соколині
До тебе, мій вождь, у проміння повитий.

Крізь пільму минулих століть
До нових небачених днів
Народ наш радянський спішить
З близьких і далеких країв.

Іде, незборимий, іде
Увічнити правду свою,
Щоб воля цвіла, як ніде,
І тишила вільну сім'ю.

Збереться народ у Кремлі
І, цілий дивуючи світ,
Затвердить він рідній землі
Свій Сталінський вічний завіт.

І відгомін піде до хат,
За межі, кордони, — туди,
Де пута волочить мій брат,
Де значать дорогу хрести.

Цвіти ж, колосуйся, мій край,
Чи сонечка захід, чи схід,
Про Сталіна пісню сливай,
Народ білоруський, в похід!

1937

ПРО СТАЛІНА ПІСНЯ НАЙКРАЩА МОЯ

I

Про Сталіна пісня найкраща моя!
Та пісня від сонця, від зір золотих.
То жниця співає про радість життя,
Співає про щастя колгоспний косар.

Врожаєм багата
Земля розцвітає,
Сміливо майбутнє
Народ прозирає.

Про Сталіна пісня найкраща моя!
Та пісня — з душі, і тверда — наче сталь.
І знає ту пісню орлина сім'я,
І знає ту пісню колгоспний коваль.

Орли-самольоти,
В небесній імлі.
І волю дістали
Собі ковалі.

Про Сталіна пісня найкраща моя!
Та пісня від сонця, від зір золотих.

Ту пісню співає вся наша земля
Про славу вождя на просторах своїх.

Великим законом
Він світ осіяв
І в дружбі великій
Народи з'єднав.

Про Сталіна пісня найкраща моя!
Та пісня від мрій чарівливих і снів,
Що дійсністю стали величного дня,
Що долю звільнили від пут, кайданів.

Заглянуло сонце
У кожне село,
Прокляте минуле
Назад відійшло.

Про Сталіна пісня найкраща моя!
Та пісня від щастя і цвіту весни,
І лине на крилах співця-солов'я
За межі-кордони й розвіює сни.

Загинуть фашисти,
Як царство пітьми,
Невільники вийдуть
На волю з тюрми.

1937

II

В дні зимові і травневі квітчасті,
В зоряну ніч, на світанку,
Пісню всім серцем складаєм про щастя,
Про Сталіна пісню-веснянку.

Співи-веснянки на вільних просторах
В час добрий літають по світу.
Ти виріс під сонцем і вітром у горах,
Щоб сяять на цілі століття.

Щастя народам ти дав яснолике,
Щоб знову дзвеніла їх слава,
Серце твоє негасиме, велике
Велику завершує справу.

Мудрі даєш для людей ти закони,
Що світять від краю до краю.
Ти у любові ростиш міліони,
І путь їх під сонцем лягає.

В серці ім'я несучи твоє рідне,
Шлях подвигів хлопчик намітив.
Руками своїми дівча миловидне
Сплітає вінок собі з квітів.

З іменем цим переможці Хасана
Чужинців нещадно громили.
З ним понеслись за моря-океани
Радянські орлині крила.

В пісні і думі співа тобі славу
Народ Білорусії вільний
За непохитну, могутню державу
Під стягом червоним, всесильний.

В дні зимові і травневі квітчасті,
В зоряну ніч, на світанку,
Пісню всім серцем складаєм про щастя,
Про Сталіна пісню-веснянку.

1939

Про Сталіна мудрого пісню складаю.
 А пісня, — від серця, а пісня, я знаю,
 Усюди летить і дзвенить, невгаває,
 Нема ні кінця їй, немає ні краю...
 Про Сталіна мудрого пісню складаю.

Зі Сталіним вільно живеться на світі:
 Він — сонце ясне, що сіяє в блакиті,
 Путі проклада, щоб побіду зустріти,
 Щоб люди раділи — дорослі і діти...
 Зі Сталіним вільно живеться на світі.

Як пісня, ім'я його знане в народі,
 На вільних ланах і на кожному заводі;
 Чи в свято травневе в гучнім хороводі,
 Чи в свято жовтневе в колгоспній господі...
 Як пісня, ім'я його знане в народі.

Все бачать його соколинії очі.
 І ясного дня й непроглядної ночі.
 Утер він нам сльози, він щастя нам хоче,
 Про долю щасливу говорить пророчо...
 Все бачать його соколинії очі.

Радянських людей він виводить у люди,
 Ми вільні, на повні ми дихаєм груди,
 Вклонятися пану ніхто вже не буде,
 І нашим серцям не зазнати остуди...
 Радянських людей він виводить у люди.

Він пише закони вікам і народам,
 Щоб світ осіяти небаченим сходом.

І вільними стануть народи всі згодом,
І воля, як сонце, пройде небозводом.
Він пише закони вікам і народам!

Живи і красуйся, любимий, навіки,
Як вічно живуть повноводні ріки.
З тобою і сила і розмах великий
Ламають закони, нещадно, без ліку...
Живи і красуйся, любимий, навіки!

Про Сталіна мудрого пісню складаю.
А пісня — від серця, а пісня, я знаю,
Усюди летить і дзвенить, невгаває,
Нема ні кінця їй, немає ні краю...
Про Сталіна мудрого пісню складаю.

1939

IV

СЛАВЛЮ Я ПАРТІЮ ЛЕНІНА—СТАЛІНА

Партії нашій спасибі довічнеє,
Слава великому, мудрому Сталіну!
Більше немає неволі одвічної,
Щастя нового зміцніли підвалини.

Хто Білорусь із країни убогої
Вивів з недолі і вкрив її славою,
Вивів до сонця новою дорогою,
Поки не стала міцною державою!

Сонце зійшло над рівнинами голими,
Люди дійшли до мети благородної,
В праці здаються невтомними бджолами
Слави творці для вітчизни народної.

Платить за працю життя їм сторицею,
Ллються мотиви, піснями веселими,
Воля народна літає орлицею,
Радість здружилась з квітучими селами.

Щастя країни моєї незборної
Людам здається чарівною казкою.
Хороше жить під кремлівськими зорями,
Сталін нас гріє турботою, ласкою.

Славлю я партію Леніна—Сталіна!
Ми покінчили з часами убогими.
Вже нам дорога до сонця насталена,
Світ весь дивуємо ми перемогами.

Орденom Леніна буду пишатися,
Званням високим поета народного,
Лауреатом щасливий я зватися,
Сталінським речником слова вільного.

1941

V

СПАСИБІ НАРОДУ

Про муки й злигодні народу,
Про те, що ми будем щасливі,
Що пройдуть всі бурі й негоди,
Співав я у пісні правдивій.

На наших просторах скорботних
Невесело сонце світило.

В казках і у думках народних
Черпав я бадьорість і сили.

І пісня, перейнята болем,
Народну повідала долю,
Стогнала, кружляла над полем,
Народжена в тяжкій неволі.

Нас кривда жорстока терзала,
І жить не давала людині.
Та інші часи вже настали,
Вперед я крокую віднині.

І все повернулося світле,
Нові вже пісні мої, думи,
Душа оновилась, розквітла,
Не знаючи горя і суму.

Привітно шепочуться сосни,
Берези шумлять при дорозі,
Співає земля плодоносна,
Не бути злигодням, тривозі.

Розквітли колгоспівські ниви,
Прозорі колгоспівські хати,
І разом з народом щасливо
Прийшов я на радісне свято.

І линуть пісні легкокрилі,
Мов птиці веселі на волі.
Хай предки заснули в могилі ---
Нащадки знайшли свою долю.

За пісню, міцнішу від сталі,
Народові дяку складаю.

Тепер я не знаю печалі,
І нові пісні я співаю.

Спасибі народу уклінне
За кожне поетове слово,
Спасибі тій мудрій людині,
Що племінь нести нам готова.

1941

БІЛОРУСЬКИМ ПАРТИЗАНАМ

Партизани, партизани
Білоруської землі!
За неволю, за кайдани,
За руїни і за рани —
Вішай ката на гіллі!

У лісу на деревині,
В попелищі по ярах —
Хай клює їх трупи сині
Хижий ворон при долині,
Править тризну на кістках.

Нищить Гітлера з ордою,
Щоб звільнить своїх сестер, —
Ситий кров'ю він людською,
П'яний кров'ю він терпкою —
Хай же згине людожер!

Випікав він дітям очі,
Груди матері старій.
Де з'явилися поторочі,
Там стояли чорні ночі.
Хай же гине людожер!

Партизани, партизани
Білоруської землі!
За неволю, за кайдани,
За руїни і за рани
Вішай ката на гіллі!

Зичу вам я перемоги!
Хай вам щастя сяють дні,
Скрізь руйнуйте їх барлоги,
Падло їх метіть з дороги —
Хай гниють в драговині!

Тінь сестер, украй змарнілих,
Немовляток, матерів,
Дідусів старих, безсилах, —
Все кругом у наших жилах
Викликає лютий гнів!

Не давайте ж їм спочити,
Мстите ворогові вщерть,
Нищіть кошло їх несите,
Завидке й несамовите, —
Кров за кров і смерть за смерть!

Партизани, партизани
Білоруської землі!
За неволю, за кайдани,
За руїни і за рани —
Вішай ката на гіллі!

Хай же всюди перемога
Вас вітає, хай ніде
Вас не стомлює знемога,
Славна зоряна дорога
До свободи доведе.

І від нечисті ми звільним
Наші ниви і гайки.
Спіть же, гади, сном могильним!
А у нашім краї вільнім
Хай буяють колоски...

Хай пишається синами,
Бачить Сталін рідний вас.
Тож яругами й лісами
Пильно стежте за катами
І женіть їх кожен час!

Партизани, партизани
Білоруської землі!
За неволю, за кайдани,
За руїни і за рани —
Вішай ката на гіллі!

1941

ЗНОВ МАТИМЕМО ЩАСТЯ Й ВОЛЮ

Лютує Гітлер ошалілий:
Замало власної країни.
Йому б хотілось всесвіт цілий, —
Хай під ногами в ката гине!

На людським викоханий м'ясі,
В народній викупаний крові,
Він знов лютує у зневазі,
Терзає люд у тьмі багровій.

На Білорусь мою вродливу
Шакалом кинувсь він голодним,
Коли вона усім на диво
Буяла щастям всенародним.

Він душить, вішає й стріляє
Батьків, дітей і дідуганів,
Міста і села спопеляє
Під брязкіт зброї і кайданів.

Мій край розквітлий і просторий
Він топче чоботом солдата....
За глум, тортури, кров і горе
Його нещадна жде відплата!

Огонь народного повстання
Про гибель Гітлера віщує,
Свого страшного панування
Останні дні він бенкетує.

Буяють гнів і мста народу,
Повстали грізно партизани,
Фашистську б'ють вони мерзоту,
Змітають кодрло їх погане.

Червоній Армії в підмогу
Іде народ з бійцями разом, —
До щастя торувать дорогу,
Німецьку нищити заразу.

Так помста ближчає, бандите,
За наше вистраждане лихо —
За немовля, в колисці вбите,
За спопелілу нашу стріху!

Як звільнимо ми рідне поле
Від зграй фашистського наброду,
Знов матимемо щастя й волю
В своїй оновленій господі.

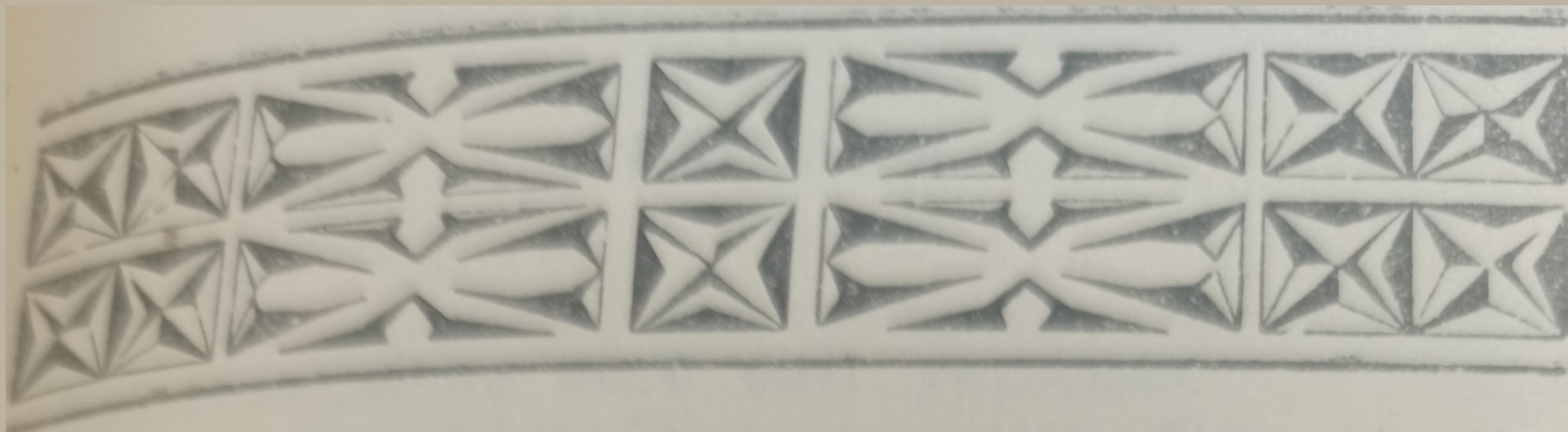
Тяжкі загоїмо ми рани
І відбудуємо руїни,
І щастям ми після туману
Свою, осяємо країну.

Палаци встануть гордовито,
Святково приберуться люди,
Як майорів, так майоріти
Червоний стяг над нами буде.

Товариш Сталін нас веде до перемог в двобої,
Несе загибель злій фашистській навісній
породі.

Народ, як і колись, до зброї взявся спільно,
Щоб вигнати з ланів навік сатрапів озвірілих,
Щасливих перемог, о мій народе вільний,
Щасливого життя на нивах батьківських
дозрілих!

1941

ПОЕМИ

ВЗИМКУ

Колядна́я нічка весь світ укриває
І землю крильми білосніжними б'є;
Метелиця в полі гуде, завиває,
Свист вихору лютого спать не дає.

У комині вітер затихнуть не хоче,
Заводить свій спів безконечний, сумний —
То стогне, то плаче, то дико регоче,
З людської недолі сміється лихий.

Стежки і доріжки — все біла зажура
Вкриває. Не знати — болото, чи яр?
Вовк вийшов із хащі і виє понуро,
Вдихаючи запах овечих кошар.

І синєє небо від зір не ясніє,
І місяць сховався — не ходить по нім;
Все більш сутеніє, мороз все міцніє,
Сніг сиплеться й сиплеться сріблом рясним.

Біда перехожому ніччю цією
Дорогу заковану перемагать, —
Примерзнеш як стовп — і прощайся з душею:
Сніг може засипать, а звір розірвуть.

Проте оцієї холодної ночі
Хтось вдома не всидів; бач, полем іде.
Все ближчає постать, зігнулась од ноші,
Крім неї ж не видно нікого ніде.

То хто ж це, шалений, у шал сніговія,
Хатину покинувши, рушив у ніч?
Дивіться — аж серце, жаліючи, мліє —
Йде жінка з дитиною вітру навстріч.

Історія звична: це дівчина вбога
Служити наймалась для хліба шматка,
Сдвічна біда виганяла небогу
Із рідної хати, святого кутка.

Сімнадцять було прехорошій Ганнулі, —
Літа молодії: живи — не зітхай,
Гуляй, поки птахом ці дні не майнули,
Полюбиш в цю пору — про все забувай!

Принадна для хлопців, на заздрість дівчатам,
Своєю красою вражала вона,
І ця ж таки врода зробилася катом,
Пішла за водою дівоча весна.

О молодість, молодість! Скільки з собою
Гірких розчаровань несеш для людей!
Ти серце збентежиш нічною порою,
А потім ти висмокчеш кров із грудей!

Я теж пам'ятаю, як щастя приснилось,
Як мрії найкращі тобі я віддав,
А ти, немов мачуха, злою зробилась,
Та що там казати! Тебе я не знав.

Жила моя Галя на божому світі,
І вірила людям, і втратила все;
Відомо, сірома, як всі наші діти
Убогих ланів, поневолених сіл.

Не хлопи у хаті: гурт хлопців всіляких —
Правдивих, брехливих, розумних, дурних;
Тимко — з них найкращий: не зна він ніяких
Пісень шалапутних і вчинків лихих.

І дівчина гарна, і хлопець хороший —
Ось голубів пара: Ганнулька й Тиміш!
Все чисто на світі забудь вони можуть,
Як кров молода зашумує буйніш!

Хто з вас не любився, хто втіхи кохання,
Хоча б на хвилину, в житті не знайшов?
Один-на-один... тихий шепіт... зітхання...
Хто з нас не слухав ласкавих розмов?

Тиміш і Ганнуля — це рівная пара:
Вона — бідна дівка, він — бідний селяк,
Любилися й мали побратись, хоч зараз...
Та зрадило щастя їм, випало з рук!

Його, бідолаху, далеко погнали,
В солдати погнали для муки, для сліз;
Лишилася Ганна, самотньо ридала,
Так сумно було, хоч на світ не дивись!

Сьогодні чвалає в таку холоднечу,
Притискує втіху-дитя до грудей,
Хоч вітер зимовий штовхає у плечі —
Він кращий, ніж дике знущання людей!

Іде вона, йде... треба десь зупинитися...
Втомилась. Дитина ридає... Біда!
В торбині — промерзла, суха паляниця
Й шмат сала — убога її коляда.

По кручах іде, по просторах безмовних,
А сніг всі дороги їй позагортав,
А руки і ноги мороз невгамовний
Давно заморозив, давно закував.

Ледь дихає, важко злипаються очі,
Ще крок, ще зусилля — й спинилась на мить,
І вітер на плечі похилені скочив,
Хитнулась... і ось — нерухома лежить.

Лежить серед ночі пустинної,
Над нею висока покрівля;
Засни, моя рідна, з дитиною —
Де кращу знайдете ночівлю?

Не бійтесь! Од лютого холоду
Сніг білий, пухнастий сховає,
Засвітить вам зоряне золото
І вовк у бору заридає.

Та посвист вітрів за дібровою
І вовчі пісні непривітні
Своєю ворожою змовою
Нехай не лякають вас, бідні!

Віднині вас вітер не мучає,
Виття не віщує нещастя,
Вам смерть під холодною кручею
Щасливою долею здасться!

Чи ж випаде щастя побачити
Щось краще, ніж мертва ця нива?
Скажи мені, мати безбатченка:
Була ти до цього щаслива?
Хіба тобі юність завітчана
Весільні пісні проспівала?
Чи люди в селі тебе, дівчино,
Привітно завжди зустрічали?
Подумай, подумай, знедолена! —
Я ж в пісню вкладу твої думи.
Співаймо! Пустелю оголену
Нечуваним сповним сумом!

* * *

Бідак живе тільки сьогодні,
А щастя не звик він чекать:
Цар-голод скликає голодних
Кривавого хліба шукать.

Покинувши рідну хатину,
Коли вона в бідного є,
Він мріє в житті про єдине:
Життя не згубити своє.

Іде, а неситі очі
Слідкують з таємних щілин,
Спіткається, й темної ночі
З дороги збивається він.

Упав — і вже міцно тримають
Неситих тенета цупкі,
Вужі його стан обіймають,
І ссуть його кров павуки.

В подяку за кров і за муки,
За те, що покійно терпів, —
Гріш мідни в простягнуту руку
Дають йому зверх батогів;

А висмокчуть кров усю чисто,
Всю силу його молоду, —
Женуть на дорогу тернисту,
На лихо, на глум, на біду.

Рушає бідак нещасливий,
Забувши надій огнецвіт,
Повз темні бори і повз ниви
З жебрацькою торбою в світ.

Що? ти вже дримаєш, дівчино?
Не спи ще... Чому ж ти мовчиш?
Гей, що там, калино-малино?!
Співаймо: удвох — веселіш!

Цікавою пісня ця буде,
Бо вилле все серце до дна.
Стискає печаль мої груди...
Ну, слухай — в нас доля одна!

Скажи мені, дівчино люба, чи згадуєш,
Як матінка в лапті узула,
Як вперше тверду, і незграбну, й полатану,
Сорочку на тілі відчула;

На житню хлібину жадібно дивилася,
У полі до ночі згиналась,
І, дивлячись в небо, даремно молилась,
Бо в злиднях довіку зосталась.

Під літньою спекою змучена, стомлена,
Вмивалася потом кривавим;
Приходила осінь зів'яла, засмучена —
Студив тебе вітер гунявий.

Чи йшла ти у полі широкім між квітами,
Чи гнала отару із поля, —
Ніхто не вітав тебе щиро й привітливо,
Ні свій, ні сторонній, ні доля;

Бже й виросла, стала дівчам прехорошим,
Та гірко було тобі й далі, —
Батьки твої бідні, замучені дуками,
Найматись тебе одіслали;

Найматись за хліб, за шматок недоїдений,
Служити за горе велике,
І ти без батьків, без поради, без радості
Себе загубила навіки.

На тебе знедолену, горем придавлену,
З усмішкою всі поглядають,
І серденько кров'ю твоє обливається,
І сльози в очах закипають.

У горло не лізе подяка хазяйська,
Подачка хазяйська проклята,
В колисці лежить, од плачу захлинається
Голодне твоє немовлятко.

Гріхом твоїм рідних батьків не потішити,
Вік будеш ти зайвою в хаті,
Роботи нема: в кровопивці-хазяїна
Тепер і не смій попрохати!

І що ж тебе в світі чекає веселого,
Де візьмеш бадьорості й сили?
Уже не побачиш віночка дівочого
Й не підеш вінчатися з милим.

Навіки ти втратила, дівчино, молодість,
Недовгу, печальну й зрадливу,
На цім бездоріжжі, в кошлатій метелиці,
Ти, мабуть, і справді щаслива!

А сніг сповива пеленою сліпучою,
Виблискують зоряні шати...
Так зручно, так м'яко, так тихо і солодко
Тобі не доводилось спати!

Тобі не доводилось... Ось ти згорнулася,
З дитиною мирно заснула.
Спи! Мабуть, і пісні моєї правдивої
Ти, рідна моя, не дочула!

Спи, спи, поки сонце вгорі не прокинеться,
Не піде гуляти над світом;
А може, заснеш ти й повік не прокинешся,
Бо краще для тебе не жити!

* * *

Вічно не може мучить метелиця,
Вічно не може ніч панувати, —
Б небі зимовому промені стеляться,
Вітер не хоче хмари ганяти.

Поле вкривається іскрами білими,
Бір говірливий безмовно стоїть,
Пісня одвічна, дика і смілива,
В мертвому полі звучить.

Ранок над гонами тихими й синіми
Світить широкій землі;
Дивно-спокійно пливе над пустинею
Сонце червоне з імлі.

Села наповнились ранішнім гомоном,
Стелеться променів ніжне шиття,
І кучерявиться дим над соломою:
Тепла ознака життя.

Люди прокинулись, люди збираються
Ранок колядного дня привітатъ;
Пара весела з їх уст вибивається,
В інеї брови, щоки горять.

Скрізь метушаться баби заклопотано,
Всюди шкварчання, дзеньк посуду чуть,
Сиві й дівчата — усі за роботою:
Свято — млинці празникові печуть.

Рано прокинулась жінка Григорова,
Все чоловіка й дочку вигляда...
Воду носила — втомилася здорово!
Де ж вони, де ж вони, просто біда!

Сонце вже високо: — що таке сталося,
Гляне в віконце й здригнеться сама,
Чорні думки в її серці снувалися...
Ганни й Григора нема.

Вчора ж він вранці поїхав за Ганною,
Ждала вночі!... Правда, був сніговій,
Правда, дорогою тою поганою
Важко буває кобилі старій.

Тільки чому ж її серце стискається?
Важко придумати... хоч ворожи!
Де він? З дядьками в шинку зустрічається?
Може, ночує він десь в Руб'яжі?

... Рипнули сани. На скло заморожене
Дихає. Тануть мережива зор.
Доньку не бачить Григориха: боже мій!
Вїхав Григор. Сам Іригор.

— Де ж наша Ганка? — крізь сльози питається
— Ганка? Невже її досі нема? —
Ганка! І болісно серце стискається.
Очі обом застилає п'ятьма.

Мабуть, вона не тією дорогою
Йшла? Може, зараз десь в полі бреде?
Думав, що вдома... бачить з тривогою —
Вдома немає. То де ж вона? де?

Тільки дарма вони йдуть за околицю,
Стукають в вікна сусідські дарма;
Хай він не стогне, вона хай не молиться:
Їхньої Ганни — нема...

Та з отієї пори, як це сталося,
Ходить розмова така у селі:
Пізно вночі, коли вітер змагається
З вовчим зимовим риданням в імлі, —

З бору високого, з ями глибокої
Постать небачена — глянути жах —
Тихо підводиться й тихими кроками
Суне, мов тінь, з дитинчам на руках.

Йде хтось, чи їде — нехай не доводиться
Стріти це диво, чи голос почуть;
Бродить примара в подертому одязі,
Коси скуйовджено, очі — печуть...

Вимерзлі груди її одкриваються
Чорною раною: рану стару
Вітер тривожить, і постать спиняється,
Й руки гойдають дитину-мару.

Тіло дитини безшумно хитається, —
Ручок, голівки, ніжок — нема;
До подорожнього тінь наближається,
Плаче без голосу — мертва сама.

Скаржиться, плаче, а потім схиляється,
Пісню заводить журливу й страшну,
Пісня та жалить, і смерть вам ввижається,
Й поле скидається вже на труну;

Пісня — про тих, що зі світом розлучені,
Ще й про загублені, втрачені дні,
Пісня — про матір та крихту замучену, —
Просить мара врятувати її.

Чують це люди, чи серце розгніване,
Кажуть: минайте це місце мерщій!
Мати ж покинута спів недоспіваний
Знову співає дитині своїй.

Слогадом, казкою, співом, розмовою
Пам'ять по селах про це бережуть;
Яму ж оту серед хаші соснової
«Ганчиним яром» і досі там звуть.

1906

НІКОМУ

(З кріпацьких часів)

I

Скінчена робота.
Сонечко зайшло.
І осінній вечір
Оповив село.

Серед хати тіні
Залягли сумні,
В тихім надвечір'ї
Час палить огні.

Витягайте скіпку,
Запаліть її.
І почнем розмову
Про жалі свої.

Розпочать готовий
Я без зайвих слів
Про кріпацьку долю
За старих часів.

Тільки слухать мовчки,
Не перебивать!
Стихли... Але з чого
Розповідь почать?

II

Неозора думко,
Ти неси мене
Білоруським краєм,
Де життя сумне.

Понеси в минуле,
Знову пригадай,
Як страждав в неволі,
Жив наш бідний край;

Як душило горе
І двори й лани,
Як бешкетували
Скрізь лихі пани.

Стукала у двері
Смерть до бідаків,
І ніхто не чув їх
Зойків і жалів.

Хоч минув навіки
Час той, лиходій, —
Та лишились згадки
В пам'яті людській.

III

Між горбів піщаних
І густих ялин,
Там село стояло —
Більше ста хатин.

У селі у тому,
Як закон велів,
Мусив працювати
Кожен на панів.

Пан село терзає, —
Злий його нагай.
У сльозах і муках
Був невольний край.

Лиш не так ступив ти, —
Різкою січуть.
Чимось провинився, —
В рекрути здають.

Батько ниву оре,
Йде в солдати син,
Пан бере на втіху
Дочок і дружин.

IV

У селі у тому,
На біду, на гріх,
Дівчина зростала,
Краща між усіх.

Виросла Альона,
Дівчина-душа,
Покохала щиро
Краля Тамаша.

І Тамаш не проти,
Парубок меткий, —
Та ж його Альона —
Наче скарб який.

Так вони кохались,
Двоє молодих,
Тільки, мабуть, щастя
Не було у них.

Ліс шумів і плакав,
Лихо накликав.
Недарма Альону
Пан на оці мав!

У

Вбравшись у святкове,
Наче на кірмаш,
Раз повів до пана
Дівчину Тамаш.

Увійшли в покої,
Впали в ноги враз:
«Хочем повінчатись, —
Ощаслив ти нас!»

Відповів: «Вінчайтесь, —
Вам давно пора...
Та коли ж весілля?»
— «Просим на Петра».

Йшли вони додому
Повні мрій ясних:
Пан такий хороший,
Добрий пан у них!

Йшли вони, не чули
Ні біди, ні зла.

А за ними мчало
Лихо край села.

VI

Вигуки і гомін
Чути серед зал:
Скликав пан магнатів
На бенкет, на бал.

Дорогі наїдки
Всюди на столах,
І заморські вина
Сяють у чарках.
Випили панове:
Чути глум і сміх.
З сорому сховались
Навіть жони їх.

Ім цього і треба!
П'яні вкрай пани.
«Гей, дівчат давайте!»
Вже кричать вони.

І господар хоче
Гостям догодить.
Пан згадав Альону, —
З нею й він поспить!

VII

Тамашу Альона
На весь вік жона.

Їхала із церкви
Пара чарівна.

Він дививсь на неї,
Мріяв про любов.
На щоках рум'яних
Грала в неї кров.

Лиш немає щастя,
Мабуть, молодим.
Щось лихе прикмети
Провіщають їм:

Перебіг дорогу
Заєць з-за кущів,
Десь гукає пугач,
Ворон пролетів.

Тиснуться все ближче
Юні молоді.
Ой, коли б не знать їм
Лиха у житті!

VIII

Вечір. Тихо. Зорі
Над селом горять.
Раптом гомін чути,
Бубонці бряжчать.

Йде весільний поїзд, —
Пил із-під коліс...
Сходять молодята
На новий поміст.

Вийшли молодята, —
Їм привіт кругом.
Заслана дорога
В хату полотном.

Стали на порозі
Батько й мати їх,
Щоб із хлібом-сіллю
Стріти молодих.

У дворі музики
Грають скільки сил.
І сідають гості
За широкий стіл.

ІХ

Поруч з молодою
Молодий сидить.
І рідня навколо
Гучно гомонить.

П'ють, їдять, сміються —
Без турбот-думок.
Ось заграла скрипка,
Кличе у танок.

Весело на серці,
Любо молодим,
Наче сонце ясне,
Очі сяють їм.

Та біда!... Ватага
Панських гайдуків

Увірвалась в хату,
Наче сто вовків.

«Де, — кричать, — Альона,
Батькова дочка?
На бенкет до себе
Пан її гука!»

Х

Гості зацікавили,
Зупинився сміх.
Та невже спіткало
Чорне лихо їх?

Та невже Альону
Хоче взяти пан?
Знали — він розпутний,
І страшний тиран.

Тут Тамаш підвівся,
Зблід, неначе мрець.
Та невже це правда?
Та невже кінець?

Та хіба Альону
Він за жінку взяв,
Щоб її в день шлюбу
Пан їх згвалтував?

І Тамаш сокиру
Ухопив до рук.
Не знести зневаги,
Не стерпіти мук!

«Гей ви, слуги панські,
Закричав Тамаш, —
Ви гидкі та підлі,
Як хазяїн ваш!

Ви дарма з'явились,
Щоб узять рабу:
Я не дам Альони
На страшну ганьбу!

Хай згнию в острозі,
Чи в яру на дні,
Та її не бачить
І йому й мені!»

І за мить єдину,
Щоб кінчить мерщій,
Розрубав він сталлю
Груди молодій.

Падає Альона,
Згинула краса.
Розлилась кривава
По землі роса.

ХІІ

Так скінчилось свято,
Молода в труні.
Поховали кралю
Родичі сумні.

На її могилі,
Що видніє ген,
Зеленіє липа
І розлогий клен.

Взимку клен і липу
Застилає сніг;
І мороз шукає
Там собі нічліг.

Влітку клен і липа
Зеленню шумлять,
Сонцю щось і вітру
Тихо гомонять.

Люд весною ходить
До дерев отих.
Мужем і жоною
Прозивають їх.

XIII

Много літ минуло,
Много їх пройшло.
І подій чимало
Зіллям заросло.

Та віками спогад
Серед люду жив
Про неправду чорну,
Що народ терпів.

Од дідів дістались
Згадки ті батькам,

А від них у спадок
Перейшли і нам.

І ось цю пригоду,
Згадку літ страшних,
Я почув недавно
Від людей старих.

Хочете ви знати
Все про Тамаша,
Як жила у світі
Щира та душа?

XIV

В кайдани сірому
У тяжкі взяли.
У сибірських руднях
Дні його пройшли.

Не побачив більше
Він своїх країв.
Він помер під тужний
Брязкіт ланцюгів.

А що сталось пану?
Як і кожен пан,
Лютував в окрузі,
Наче той тиран.

Та коли від пана
Одійшли раби,
Пан тоді повісивсь,
Мабуть, від злоби.

Спорожніли зали.
Тільки чутка мчить,
Що мара там ходить,
Наче хоче мстити.

1906

КУРГАН

I

Між пустельних болот білоруських країв,
В лісовій глушині, над рікою,
Наче пам'ятник той позабутих часів,
Спить замшілий курган самотою.

Дуб крислатий схилив верховіття над ним,
Груди всохлими травами вкриті,
Вітер тужить над ним і з зітханням глухим
Сумно згадує дні пережиті.

Там співають улітку дзвінкі солов'ї,
А зимою вовки завивають,
Сонце вдень розпускає там коси свої, —
А вночі в небі зорі сіяють.

Пропливали там хмари не раз в небесах,
Грім жахав там страшної години...
Він стоїть, наче пам'ять людська, у степах,
І легенда про нього там лине.

II

У імлі віковій на горі на крутій,
Де навколо ріка протікала,

Білий замок стояв, шпиль підносячи свій,
І похмуро дивився з-за валу.

Край підмурків його розстилались поля,
Болога і бори та долини,
І замшілі хатки, де убога сім'я
У неволі та злигоднях гине.

У тім замкові князь над усім панував,
Чорна слава про нього лунала.
Бідний люд перед ним низько чоло схиляв,
Люта смерть непокірних чекала.

Він проходив, мов кат, по підвладних краях,
В лютім горі там мучились люди.
І молитви вставали в невірних серцях,
І прокляття здіймались усюди.

III

Раз у княжому замку був славний бенкет,
Заміж доньку-княжну видавали,
Розливались там вина, мов той водомет,
Співи й музика гучно лунали.

На весілля бучне спозарання прийшли
Красні гості вельможного роду.
І пишніших убрань, ніж на гостях були,
Не було на весіллі ще зроду.

Дві доби там святковий бенкет не стихав,
Там під музику чари бряжчали.
Князь на славу гостей дорогих пригощав,
Що бажали — вони діставали.

А на третій день князь, щоб потішити людей,
Враз надумав утішну забаву:
Наказав він позвать гусяра до гостей,
Що гучну у країні мав славу.

IV

Весь народ знав співця. Пісня-дума, мов
птаха,
Серце кожного там хвилювала.
І багато пісень і казок в тих краях
Про ті гуслі в народі лунало.

Кажуть, вийде гусяр і погляне навкруг, —
Задзвенять, не стихаючи, співи.
Сон злітає з повік, і спиняється рух,
Затишають діброви і ниви.

Пуща-ліс не гуде, білка, лось не біжить,
Солов'ї на гілках замовкають.
Між високих дерев тихо плеса стоять,
І у рибок плавці завмирають.

Причаїлись русалка і дідько-віщун,
Чайка тугу свою забуває,
І для всіх там під пісню гусярових струн
Дивна папороть цвіт розкриває.

V

Із глухого села гусяра привели
В княжий замок, без краю багатий.
Посадили його там, де клени росли,
Біля входу до замку магната.

Небагата свитина на плечах міцних,
Борода його сива левина,
І натхнення вогонь в його очах ясних,
Гуслі-струни лягли на коліна.

Він по струнах дзвінких водить пальцем
худим,
Віші гуслі в задумі ладнає.
Б'ється відгомін струн перед замком глухим,
У покоях старих завмирає.

Ось він гуслі свої вже настроїв як слід,
Не поглянув на струни ні разу.
І похмуро сидить сивий зморений дід, —
Він чекає від князя наказу.

VI

— Що ж, співець лісовий, мій гусяре, мовчиш,
Славний речник мого народу?
Ти на гусях своїх нам заграй голосніш, —
За пісні твої дам нагороду!

Заспіваєш як слід на струні ти гучній,
Повні гуслі насиплю дукатів.
Не до серця ти будеш дружині моїй, —
Так д:станеш ти іншу відплату.

Знаєш волю мою, силу звичок моїх...
— Чув про тебе багато я наче.
Заспіваю тобі по заслугах твоїх...
— Починай же, гусяре-співаче!

Тихо слухає князя суворий гусяр,
Тільки брови нахмурились сиві.
Пролунав попід мурами перший удар,
І заплакали струни журливі.

VII

— Вельми славний ти, князю, на кулі земній!
Але думи у тебе погані...
Нема щастя співцям у мані золотій,
Не втішають магнати їх п'яні.

Пісню-думу згубив би червінцями я...
Гусям зроду немає закону!
Наче сонце сія вільна пісня моя,
Серце небу підвладне бездонне.

Бачиш ліс віковий і полів тиху гладь?
Тільки їм я скоряюсь роками.
Вільний, княже, карать, вільний голову
Знять, —
Тільки дум не скувать кайданами.

Здавна грізний і ти і твій замок страшний,
В твоїх стінах і холодно й темно.
Твоє серце — немов цей поріг кам'яний,
І душа — наче мряка підземна.

VIII

Глянь, бундючний магнате, на славний свій
край:

Скільки рал на широкому полі!

А чи чув ти, скажи, що співає ратай?
Як живе у тяжкій він неволі?

Подивись ти у лігва підземних споруд,
Що під замком поставив ти білим:
Там конають брати, ти їх кинув у бруд,
Черви точать криваве їх тіло.

Ти все золотом хочеш круг себе прикрить.
Блиском злота ганьби не залити!
Кров людська на дукагах палає-горить,
Кров, якої нікому не змити.

Ти шовки і парчу в самоцвіти прибрав, —
Це кайдани потерті та ржаві,
Це усе, що в житті ти, мій князю, наткав,
Це для шибениць петлі тужаві.

ІХ

Повно страв на столі, — кості бачу під ним.
Мов мерці на твоєму весіллі.
Ти частуєш червоним вином дорогим, —
Це ж бо сльози сиріт на могилі.

Замок ти збудував, — щоб кругом височів, —
Він з гладенької цегли й каміння:
Надмогильні це плити з страшних цвинтарів
І сердець скам'янілих ячіння.

П'яна музика вас на бенкеті п'янить.
Бенкетуєш на горе народу...
Та прислухайся, князю; то стогін дзвенить
І прокляття князівському роду!

Ів. Я. Купала.

Ти тремтиш, ти поблід... Гості — наче мара,
Стихла музика, все заніміло...
Що ж, мій княже, пора вшанувать гусяра!
Та невже я сп.вав так невміло?...

Х

Князь стоїть, князь мовчить, мста в очах
зайнялась.

Все затихло: ні жартів, ні сміху...
І змінивсь на виду, брязнув шаблею князь, —
Лиш луна йшла, віщуючи лихо.

— Гей ти, сонцю рівня! Чи для того я звав
На бенкет тебе княжий весільний?
Ти безумний, гусяр.. Хто тебе тут ховав?
Та ж співець ти голоти свавільний!

Ти насмілився мені проспівати пісні,
Супротивної сповнені сили...
Всім я миттю платив, що в даремній борні
Проти князя перечити сміли.

Я по-княжому, щедро умію платить.
Нагороду дістанеш велику...
Взять його! Разом з гусями в землю зарить!
Знає хай, хто владар тут довіку!..

ХІ

Оточили, зв'язали співця-дивака,
Захопили і гуслі докупи.
І на берег крутий, де шуміла ріка,
На тортури взяли душогуби.

Коло берега дикий обрали куток,
Миттю вирили яму глибоку,
Закопали, ввігнали у землю кілок,
І могилу звели там високу.

Теслярі не тесали для нього труни,
По старому не плакали очі...
Змовкли гуслі його, більш не грають вони, —
Всюди тиша, немов опівночі.

Тільки княжий там замок весь час не стихав,
І до ранку там сурми гукали.
Князь гуляв-святкував, князь гостей
забавляв, —
Там весілля у замку справляли.

XII

Проминули помалу далекі літа...
На могильнім кургані суворім
Розрослись будяки, зашуміли жита,
Звівся дуб над широким простором.

Над курганом замшілим промчало сто літ.
Лиш казки навкруги гомоніли:
Раз у рік уночі, кажуть, з гусями дід
Із кургана виходить весь білий.

Гуслі віщі бере, струни тихо бринять
Під рукою старого так вільно...
І співає він щось, що живим не добрать,
І на місяць він дивиться пильно.

Кажуть, хто б зрозумів у тій пісні слова,
Більш не гнуло б нещастя погане...
Хочеш — вір чи не вір, та душа ожива,
Коли згадують казку кургани.

1910

БОНДАРІВНА

З народної пісні

I

Не вітри колишуть лісом,
Не вовки заводять,
Не розбійники юрбою
За здобиччю ходять.

В Україні пан Потоцький,
Пан з Канева родом,
З своїм почтом господарить
Над бідним народом.

Де заїде, бенкетує
Сам він, його варта.
Ні старому, ні малому
Не дарує жартів.

Коли ж де спаде на око
Та краса дівоча, —
Він знеславить і збезчестить,
Батьку плюне в очі.

Стогне бідна Україна,
В небо шле прокльони,
Та Потоцького від помсти
Багатство боронить.

І сьогодні живе пам'ять
По цім злім катюзі
На всій чисто Україні
І на Білорусі.

В селах, як кляли донині,
Так і проклинають,
У палацах його тільки
Любо споминають.

Про вродливу Бондарівну
І про вчинки пана
Збереглася у народі
Пісня ця прадавня.

II

В славнім місті Берестечку —
Славний Бондаренко.
В нього донька — Бондарівна,
Панночка гарненька.

Отакої вроди в світі
Не було, не буде;
Скрізь про неї говорили,
Як про дивне чудо.

Як малина — її губи,
Лице — як лелія,
Як дві зірки — її очі,
Гляне — світ ясніє.

А з плечей спливають коси,
Ніби сонця коси.
І іскряться, як на сонці
Діаманти-роси.

Зріст високий, стан привабний,
І гнучка, і рівна.
Як іде вона бувало —
Чисто королівна.

А сьогодні виглядає
Краще ніж коли-то, —
У корчомці з козаками
Вільна, сановита.

На гулянні коло водить,
Весело киває,
Причаровує всіх чисто,
Як зоря живая.

Ой, гуляй же, Бондарівно,
З вечора до ранку.
Тебе ворог вже нагледів
Взяти за коханку.

На той час у Берестечко
К дружині козачій
Приблукався пан Потоцький
Із почтом ледачим.

Як почув він у корчомці
Голосну розвагу,
Йде туди — свою безчесну
Показать відвагу.

Бенкетує з козаками,
П'є вино із кварти,
До дівчат і молодичок —
Як смола, у жарти.

А найбільш до Бондарівни
Він пристав огидно;
Цілувать, обняти хоче,
Аж дивитись стидно.

Обережно, пан Каневський!
Буде лихо, буде,
Не забудь ти, що сумління
Єсть і в простім люді.

Він не дасть у кривду славу,
Славу та свободу,
Хоч і дужий ти й багатий,
І панського роду.

Заступитись народ може,
Сам за себе встане —

Освітить пожегом землю,
Впитись кров'ю пана.

Лізе пан до Бондарівни
Цілувать, любиться:
А та, жартів не збагнувши,
Вдарила по пиці.

IV

Страшно, страшно дим пожежі
Уночі клекоче,
А ще гірше, зліше в пана
Розгорілись очі.

Він лякає кулаками
Всіх присутніх в хаті:
— Відповідь дасте усі ви —
Донько, батько, мати!

— Обережно, ясний пане,
З лайками своїми! —
Загула уся старшина,
А молодь — за ними.

Вибіг з хати пан Потоцький
Кликати дружину,
А поважні люди учать
Бідную дівчину:

— Утікай же, люба дочко,
Загодя від пана,
Поки день засвітить ясний,
Поки сили стане.

Пан з Канева не дарує,
Не зважить на вроду,
Як не вміє дарувати
Він нікому зроду.

Утікала Бондарівна
В світ з теплої хати,
Обступала її нічка,
А вітер крилатий

Розплітав їй коси буйні,
Пестив білі груди,
Більше жалю мав до неї,
Як декотрі люди.

V

Утікала Бондарівна
Та поміж плотами,
А за нею три гайдуки
З голими шаблями.

Перебігла поле, друге,
Вибігла на третє,
Та вже сил неvistачає
Бігти так од смерті.

Ой, нещасна Бондарівно,
Одпочинь часину,
Помолися ти за себе,
За свою Україну.

На сирій приляж земелці,
Обгорнись косою,

Нехай серденько дівоче
Прийде до спокою.

Думай думку, що чинити
У біді поганій,
Коли панські посіпаки
Приведуть до пана.

Не прийшлося спочивати
Довго Бондарівні, —
Налетіли, одшукали
Посіпаки гнівні.

З диким сміхом учепились
За коси і руки,
Потягнули нещасливу
На великі муки.

Нічка темная гляділа,
Ще темніша стала,
Одна зірка миготіла,
І тая пропала.

VI

Хто голубку оборонить,
Вбереже від згуби,
Як коршуну попалеться
У пазурі грубї?

Вирве серденько нещасній,
Вип'є кров червону,
Зостануться тільки кості
На землиці сонній.

Зостанеться тільки пам'ять
В голубиній зграї,
Що украв їм хтось голубку, —
Голуби в одчаї...

Притягнули Бондарівну
До пана в світлицю,
Як злочинницю якую,
Чи як чарівницю.

Вбрання дівчини подерте,
Заплутані коси,
Тільки в очах стигнуть сльози,
Як улітку роси.

Чи то сльози з кривди злої,
Чи з гіркої злості,
Що к чужинцю без прохання
Привели у гості.

Вона стала перед паном,
Як калина тая,
Що в лузі над рікою
Вітер нахиляє.

І збирає у голівці
Думоньки дівочі,
Сміло дивиться безстрашна,
Ворогові в очі.

VII

Посадив пан Бондарівну
В покуті на лаві,
Ніби тую молодую
У весільній славі.

Заставляє стіл дубовий
Ситою їдою,
Вина, мед шумують в жбанах
Піндою густою.

Того мало: пан вельможний
Заклика музику;
Урочисто починає
Він гульню велику.

Не чекає Бондарівна
Тут собі потіхи,
І не вірить панській ласці
І панському сміху.

Ручки білі заломила,
Звісила голівку,
А тимчасом пан Потоцький
Вийшов на хвилину.

І приносить він рушницю,
Кулю забиває,
В руки взяв, і Бондарівну
Голосно питає:

— Що волієш собі вибрати,
Пишная панянка:
Із панами розмовляти
Серед співу-танку,
І зі мною п'ять, гуляти,
Ночі коротати?
Чи навіки свої кості
В землю заховати?

Задрижало з помсти серце
У груді дівочій,
Похмурніли чорні брови,
Заіскрились очі.

Не такую бачиш, пане,
Ти перед собою,
Що захоче честь і славу
Продавать з тобою.

Зоставляй собі палаци
Й золото своє ти,
Пий ти сам заморські вина
І носи саєти.

Пий, гуляй собі з рівнею,
Поки ваша сила, —
Бондарівні більше личить,
Аніж ти, — могила.

Не продасть вона дівоцтва
Як ти, пан, — сумління,
Не страшні твої погрози,
Мук важких терпіння.

Перед паном із Канева
Горда дівка стала,
Сміло глянувши у вічі,
Сміло відказала:

— Дужий ти з своїм багатством,
Та я більш багата:

Правда і народ за мною,
Гроші в тебе, кате!

Ніж з тобою пить, гуляти,
Ночі коротати, —
Краще вже навіки кості
В землю заховати.

ІХ

Тут як стрілив пан Каневський
В її вухо ліве, —
Стала наша Бондарівна
Німа-нещаслива.

Полилася кров червона,
Серденько зомліло,
Повалилась на земельку
Як березка біла.

А розплетенії коси,
Як снопи осоки,
Впали хвилями важкими
Коло неї збоку.

Лиш з докором сумовитим
Очі поглядали,
Ніби всіх спитать хотіла:
За що покарали?

Та й заглянули глибоко
В ворогове серце:
Сам собі не рад Потоцький,
Вже він не сміється.

Сам себе він проклинає
І нічку прокляту:
Кличе батька, кличе матір,
Щоб дочку забрати.

Як приходив Бондаренко,
А з ним Бондариха,
Над дочкою голосили,
Голосили тихо.

Ой, ламали свої руки
Старий зі старою:
— Наложила, донько наша,
За всіх головою.

Х

Забирали батько, мати
Доньку-нещасливцю.
Несли тихо, обережно
Свою помічницю.

Де йшли з нею — кров червона
Капала поволі
Та блищала по тій стежці,
Як роса на полі.

Як принесли Бондарівну
У світлицю нову,
Положили потихеньку
На лаву дубову.

Прибирали, як до шлюбу,
В фату і вельони,

Заплітали в буйні коси
Кісники червоні.

Позолочені на пальці
Персні надівали,
У сап'яні черевички
Ніжки обували.

З рути-м'яти їй віночок
Плели у домівку,
Як корону королівні,
Клали на голівку.

Збили з дощок гембльованих
Білу домовину
І поклали в ній нещасну
Забиту дівчину.

Спить сном вічним Бондарівна
І більше не встане,
А по ній старі співають
«Вічне спочивання».

ХІ

Неспокійний пан Потоцький
У своїй провині,
Що вчинив таку кривду
Нізащо дівчині;

Хоче гріх тяжкий загладить
І провину збавить;
Бондарівну хоч по смерті
Думає прославить.

Поспіша на бал скорботний
Він, пихою гнаний,
Шовком каже оббивати
Гроб той дерев'яний;

Брати скільки треба буде
Шовку та атласу,
Велить труну оздобити
В золоті кутаси.

Загадав копати яму,
Мурувати мури,
Щоб могилу не розмили
Ні вода, ні буря.

Загадав слать до могили
Стежку килимами
І посипав килими ті
Білими квітками.

Як понесли Бондарівну
В вічну хату жити, —
Загадав він грать музикам
Тихо-сумовито.

Як спускали Бондарівну
На той світ великий,
То іще сумніш заграли
Панській музики.

XII

Поховали Бондарівну,
Вбрану в квіти білі,

Тільки думок українцям
Поховать не вміли.

Довго вмів народ терпіти,
І помститись вміє,
Як придушить вельми кривда,
Як злість заятріє.

Вість про страту Бондарівни
Скрізь пішла, як море.
Зашуміла Україна —
Горе панам, горе!

Бондаренко сход скликає,
Всім про кривду каже;
Військо сильнеє збирає,
Рівне силі вражій.

Задиміли у пожарах
Панській садиби,
Полилася кров рікою
На луги, на скиби.

Дарма рать здолать козачу
Військо шле Варшава, —
Вже козацтво натерпілось —
Битва йде кривава.

Скільки крові розлилося,
Не будем казати,
Бо своєю кров'ю треба
Все було б писати.

З злої ж долі Бондарівни
Із тої години
Зосталася тільки пісня,
Що по світу лине.

БЕЗІМЕННЕ

Поема

I

Спочатку воно шелестіло
Зовсім несміло,
А потім лизнуло віконце
Тихе, як сонце.

Назавтра зняло голосочок,
Ніби дзвіночок,
І в далині продзвеніло:
Хвиля збудила.

На третій день чуть було гомін:
Не жаль, не спомин,
А сповнений вільної сили,
Для серця милий.

А далі воно зашуміло
Ой, та ж і сміло!
Аж в світ покотилось луною,
Кличем до бою.

Пішло буреломом лісами,
Понад хатами —
Кинуло слово повстання
Проти кайданів.

Сила розкута повсталала:
Буря! Навала!
В квіти червоні вдяглися
Гони й узлісся.

Отак почалось у нас тихо
Тее все лихо,
А вславили рідні межі
Грізні пожежі.

II

Мости трухляві спалено
І ланцюги старі,
Підведено підвалини
Під нові прапори.

Росте до неба синього
Будова світлих літ...
Ворога не зачинено:
І куме й свате, йдіть!

Не слухайте по закутках
Ворожу ворожбу:
«Чи довго святкуватиме
Цей лад своєю сівбу?»

В цей час сівби великої
Одвічна лють не спить —

Голодним вовком рикає,
Гадюкою сичить...

Ідуть до нас і радяться,
Міркують сват і кум.
Ніхто не докопається
До їхніх слів і дум.

Ой, кривдо людська! З нами ти
Й над нами ти жила,
Пожежами й мечами ти
Пишалась, як могла.

Коли ж ти забобонами
Покинеш годувать,
Над батьківськими гонами
Тугу петлю стягать?

III

Та й була ж в нас розмова, була
Дуже гарна й гучна розмова! —
Не одходили од стола
Гості, ласі до страв медових.

Мов на ярмарок, в рідний край
Комашнею летіли, — їли
Празниковий наш коровай
Од неділі і до неділі.

Тепле макове молоко,
Засолоджене медом густо,
Так пили вони, аж текло
Мимохіть по губах і по вусах.

Після меду й всіляких страв
Ми їм мусили бути вдячні:
На сопілку музика грав,
Щоб пилося їм та їлося смачно.

Та прийшов несподіваний день:
Довелось їм платити за гуляння,
Бо задурно такого ніде
Не зустрінете частування.

Ну, й розплата ж була — хоч куди!
За питво та за їжу відразу;
Задиміли маєтки й сади,
Розігнало багаття заразу.

Хто потрапив до рук — заплатив,
Інші геть за моря поспішили
Од розкутих, веселих ланів...
Значить, нам ще не всі заплатили!

IV

Було колись імристо,
Коли, як жовте листя,
Жили ми й не жили;
Все в мул вросло — й ні з місця,
Не сміли ми з'явиться
В світ з нашої землі.

Гнав листя лютий вітер
По всім широкім світі,
За хутір, за село;

Давило лихоліття,
Безладдя-безпросвіття
Тугу петлю сплело.

Оце така слава,
Як пошесті проява,
Бродила по світах,
Аж доки днів ласкавих
Усмішка золотава
Не освітила шлях.

Звилась вужем в калюжі
Недоля осоружна...
А скрізь: — іде вістун!
І хтось підвівся дужий,
І кинув клич, і рушив,
Як помста, як перун.

Од заклику пророка
Хитнулись темні роки,
Стяг підняла весна,
І по землі широкій
Побігли свіжі соки —
Святкова новина.

Селяни і селянки!
Чарівні обіцянки
Збуваються для вас;
На вільне поле зранку,
Виходьте сіять ланки,
Як зорі в ранній час!

Ми будем співом-казкою;
Нас чорних днів пов'язкою
Не заманить в полон;
Ми йдем, хоч ворог ляскає,
Погрозою і ласкою
Віщує вічний сон.

Та не зломить — не виломить
Ні іклами, ні вилами
Того, що ожило,
Воскресло над могилами,
Над селами похилими
Минулому на зло.

Не взять руками голими
Того живого полум'я,
Що ніби огнецвіт,
Мов сокіл рине молодо,
Над горами, над долами
Розносить іскри в світ.

А гони вже заорано,
І панську силу зборено,
Й недавні раби —
Не змучені, не зморені —
Збирають зерно зоряне
Для свята молотьби.

А личаки й онучини
Розплетено, розкручено,

І давній сон — як дим...
Справляй свої заручини,
Відданнице засмучена,
З веселим молодим!

Лявониha... Метелиця!..
Підводь, підводь ясне лице,
Грай на дуду, дудар!
Околиці і села ці
Під ноги сонцем стеляться...
Прокинься, господар!

VI

...І пішла, і пішла
По ланах квітчастих —
Од села до села
Говірочка часта:

На покуті Білорусь
В хаті своїй сіла,
Чарка меду в руці,
Поглядає сміло.

Сидить горда, сама
Собі господиня,
А вдяглася вона —
Ніхто не закине:

На голівці вінок
Із волошок синіх,
А круг стану поясок
Червоний, весільний.

Поглядає навкруги —
Чи ж як слід весілля:

Треба всім догодить
І хлібом і сіллю.

Так говорять-гудуть
Вірні її діти,
А з чужої сторони
Дивляться сусіди:

— Це ж вона з мужиків,
А вже вийшла в люди!
Як мине кілька літ —
Що ж то воно буде?!

VII

Ой, музика гучно грає,
Тане вічний сніг!
Не гуде нагай над нами,
Не свистить батіг.

Сіли маком дуки злії,
Що на вільний люд,
Не шкодуючи, помиї
Виливали тут.

Плаче, вигнаний Москвою,
Поміщик лихий,
Пан Варшаву пропиває,
Гонор панський свій.

Над свободними ланами —
Ми господарі,
Молотами і серпами
Дзвоним до зорі!

Мов ті бджоли, з медом в улик
Ми через поля
Повертаємся додому,
Як одна сім'я.

Сходимся до гурту й лічим —
Чи усі прийшли,
Хто спізнився — дружньо кличем
Д'рідної землі.

— Скільки, — хтось пита тривожно, —
Скільки ж вас буде?
— Гей! Дорогу, кат вельможний!
Білорусь іде!!

Ой, музика гучно грає,
Тане вічний сніг!
Не гуде нагай над нами,
Не свистить батіг.

VIII

Іще не всю роботу зроблено,
Іще не все в полях пожато,
Іще стоять хатини згорблені
Й чекає бурі край горбатий.

Іще в тім краї зграя панська,
За гніт і смерть підносить чарку,
І дурить з хитрістю поганською
Закуту нашу господарку.

Ласують нашою окрасою —
Дівочим сміхом білоруски,

І лічать золото за касою,
Грабують хліб з малої смужки.

Іще там сестри служать няньками,
Брати страждають і сьогодні, —
Слідом за сірими світанками
Минають сумно дні голодні...

Та бризнуть в небо, повне хмарами,
Червоним полум'ям пожежі,
Здригнуться хати, скуті чарами,
І-ниць впадуть тюремні вежі!

ІХ

Залишим спадщину майбутнім поколінням,
Але вже не таку,
Що ми взяли од предків на руїні
В годиноньку гірку.

Інакше піде в світ, інакше піде в люди
Нащадок-володар,
Згинатись він не буде, і не буде
Пить з недопитих чар.

Ми шлях свій здобули. На нім загинуть
Могли б ми без мети,
А зараз час старі кайдани кинуть —
До сонця сміло йти!

На плечах предків виростали вежі,
Де продавали нас,

А ми покажемо своїм нащадкам межі,
Прекрасні без прикрас!

Нехай покинули нам землю цю злиденну
І несвідомий гнів,
Та ми залишимо пісні натхненні
І вільний дім батьків!

1924

БОРИСІВ

I

Ріка Береза вічно плине,
Сьогодні плине, як і вчора,
Де верболози старовинні,
Де віковічні пущі-гори.

Береза напуває щиро
Колгоспи, фабрики, заводи,
І на плечах несе у вирі
Плоти та баржі й пароходи.

Пливе ріка одвіку плавно,
Пливе, мина долини, скелі;
На берегах Берези здавна
Постали скрізь міста і села.

Постав Борисів у долині,
Стоїть у думках при Березі:
Яким він був, який він нині,
Яких пісень шумлять берези?

II

Тут князі владали,
Тут королювали

Королі криваві,
Царі царювали.

Тюрми будували,
Кували кайдани.
На народнім тілі
Ятрилися рани.

Були війни, битви,
Сльози, кров струмились,
Шведа, Бонапарта
Сліди залишились.

В березинських водах
Німець поїв коні,
Більгельмова зграя
В пам'яті й сьогодні.

Без жалю, культурно,
Всі тут грабували,
І сіряк останній
З бідняка знімали.

Край цей многострадний
Обідрали славно
Гітлерові предки
Зовсім ще недавно.

А панів навалу,
Їх торттури, страти,
Будеш ти, Борисів,
Завжди пам'ятати.

Пам'ятає навіть
Комсомолець нині,

Як жили в неволі,
У лихій годині.

Пани привітали
Борисів пожегаром,
Петлею і кров'ю,
І кулею, й сваром.

Генерал Шептицький,
Проклятої слави,
Влаштував залізом
Свій бенкет кривавий.

Але до сконання
Йому не вдалося
Спопелить ідею,
Як наше колосся.

Генерал Шептицький,
Найясніший пане!
Чобіт твій жандармський
Більше тут не стане.

Вже тобі не бачить
Лихо те бездонне,
Що творив ти, пане
Польської корони.

Міцна уже зброя
Пролетарів вільних,
І на твою кару
Встануть лави сильних.

Понесла Береза
Кров людську у море,
А із кров'ю разом
Великеє горе.

Повішені сім'ї,
Діти невеселі,
Спалені пожегаром
І міста і села.

Але наш Борисів
Збувся окупантів,
В труді більшовицькім
Устає гігантом.

Як квітка рожева,
Устає з руїни,
Фабрики, заводи
Ставить без упину.

Димарі під небом
Димом задиміли,
І по всій країні
Гудки загуділи.

Березинським буйним
Комбінатом сміло
Пишається нині
Перед світом цілим.

За сірників наших
Вогники чудовні

Сиплються долари, —
Бери жмені повні.

І за наші скляні
Вироби мистецькі
Дають нам англійці
Стерлінги купецькі.

А народ робочий —
Молодці і друзі!
Такий знайдеш тільки
В Радянськiм Союзі.

Працює щоденно
Ударно він нині,
Адже вірний син він
Краю-батьківщини.

Він ходив походом
На ворожі зграї,
Сьогодні багатство
Для країни дбає.

Гордий в своїй силі,
Гордий в своїй владі,
До верстата став він
Непохитно й радо.

IV

В фабриках, заводах
Гомін всюди лине:
— Пам'ятник ми Леніну
Поставить повинні.

Пам'ятник поставить
Тому, хто дні й ночі,
Цілий вік боровся
За діла робочі.

Так пішла цехами
По усіх бригадах
У робочій масі
Важливая рада,

Скільки дати хто може
З заробітку свого
На цю славу справу,
Яка в кого змога.

Це була не жертва,
Це були не гроші,
Що вносив робочий
Старший і молодший, —

А частинку серця
Хотів кожний дати —
Ленінської справи
Славу розширяти.

В Борисівському парку
Підвівся гранітом
Пам'ятник вождеві,
Встав вікам привітом.

V

І помер старий Борисів.
Встав Борисів новий.

Не димлять вогні пожарів,
Не бряжчать окупи.

Проминуло лихоліття,
Бурі, завірюхи;
Але ти, Борисів новий,
Не дрімай, а слухай!

Не піддайся снам спокійним
Під щасливим небом:
Хитрий ворог за межею —
Пильнувати треба.

1934

НАД РІКОЮ ОРЕСОЮ

Замість вступу

Є пісні і думи,
І казки найкращі
Про болото наше,
Про поліські хащі.

А не чув я пісні
Про комуну смілу,
Славних комунарів,
Їх сім'ю зміцнілу.

Як ці люди щиро
В нетрях, де завали,
Для всього Союзу
Слави добували.

А не чув я пісні,
Щоб у ній співалосьь,
Як всі комунарки
В роботі змагалисьь.

Як на труднім полі
В робочім поході
Сил не шкодували
Ї дівочої вроди.

А не чув я пісні
Про героїв праці,
Що змусили багна
Трударям скоряться,

Що йдучи навпроти
Труднощів тривожних,
Вийшли на шлях рівний,
Вийшли переможно.

І не чув, не чув я
Голосної пісні,
Що співа сьогодні
Молоде Полісся.

ПРО МИНУЛЕ

На колоді ворон
Сумно дзьоба звісив...
Про минуле чорне
Приснилось Поліссяю.

Що були колись тут
Трясовиська-нетрі,
Тліло пріле листя,
Море очерету...

Піде там людина —
Засмокче, й немає,
З душею загине,
Сліду не лишає...

У погоду, в сквирю —
Дикі гуси, круки,
Там блукають звірі,
Вужі та гадюки,

Ведмідь смокче сонний
Лапу у барлозі,
Ходять безборонно
Серед лісу лосі,

Вепр іде, веприха,
А там тічка вовча.
Там усяке лихо —
Серед дня і ночі.

Десь хитнеться човник,
Ніби домовина,
Сунеться безмовний,
Никне в трясовині.

Знов Полісся красне
Воскресне весною,
Заросте нещасне
Ніжною травою.

Соловейко тільки
В кущах защебече,
Про щастя сопілка
Заплаче під вечір.

Нових літ назичить
Зозуля крізь віти.
Бабуся полічить,
Чи довго ще жити.

Ї знову, як могила,
Полісся замовкло,
Знов спить його сила
Під багном пожовклим.

А люди? А люди?
Їх мало — не мало, —
Запалися груди,
Нестатків навала.

В болотах, в багнищах,
На видмах, на купах, —
Мов на попелищі,
Живуть у халупах.

Живуть люди в хатах,
Плетуть собі лапті,
Щоб з торбами, в латах,
Йти жебракувати.

В шумі безконечнім,
Де вітри і сосни,
Ралом недоречним
Орють пісок млосно.

Їх розум болото
Тримає в полоні, —
Темнога́-темно́та,
Ростуть забобони.

Казки та моління
Звичаїв нужденних
Повзуть в жабу́риння
Баговинь зелених.

Крізь літа і зими
Йде прислів'я всюди:
— Поліщуки ми,
А не люди!

ЗАШУМІЛО, ЗАГУЛО

Зашуміло, загуло,
Мов земля стряслася.
На поліське село
Десь юга взялася.

Люду хмара напливла,
Вороння знялося,
Небом синява імла...
Звідки узялася?

Українців гомін чуть,
Чути мову нашу.
Мов на ярмарок, ідуть
У болотну пащу.

Прийшли люди у шапках,
Дядьки бородаті,
Гострі пилки у руках,
Сокири, лопати.

Що ж то буде там тепер?
«Нічого не буде»! —
Хитро думали в четвер
Поліщуцькі люди.

А в неділю, ледь зоря,
Загули сокири,
Од лопат болот кора
Рветься наче шкіра.

Шум і гомін навкруги,
Мов на тому грищі.
А лопати — в ґрунт тугий,
А сокира свище.

Перший торф і перший штих
Люди викидають,
Кров бушує в жилах їх,
Багна не лякають!

Люди знають — вже сюди
Не вертать старому.
Полишать вони сліди
Великого злomu.

Од канави, мов струна,
Йде канава поруч, —
Всі похожі, як одна,
Ліворуч, праворуч.

Звірину зганяє страх —
Нема перепони —
І по торфу й по корчах,
За гонами гони...

На гектари обвели
Канавами нетрі,
Далі мірять почали
Вже на кілометри.

Магістралі аж ген-ген
Рівно пролягають,
Торфовища день у день
На сівбу чекають.

Магістралі, дренажі
Шлях у нетрях значать...
Ой, даремно ворожив
Ворог наш невдачу!

І побачив поліщук
Із вікна старого:
Йдуть без гніту й давніх мук
Нові дні до нього.

Визволив од вічних пут
Болота і плюти
Героїчний вільний люд,
Громада розкута.

II

І лежать канави,
Дивні магістралі.
А в них води струмом —
Усе далі й далі.

Плинуть до Ореси,
Там ще досить пусток —
Цілина й болото
Залягають густо.

Магістралі землю
Смугами розбили,

А іще ж роботи
Колективній силі!

Щоб були родючі
Купина, провали,
Щоб по рівнім полю
Трактори співали,

Щоб високій, буйній
На торфищі чистім
Звівся очеретом
Колос золотистий.

Чекає Полісся
Людей смілих, жвавих,
Щоб прийшли і дружно
Узялись за справу.

Рук воно чекає,
Нових, господарних,
Друзів непохитних
І бригад ударних.

Вони хутко прийдуть,
Огнища розложать,
Геть усе болото
В багнищ одворожать,

Бо чутки проходять
По усій країні,
Що скарби знайшлися
В болотній пустині.

КОМУНА

I

Їх сім з'явилось по весні
Світ новий будувать,
А восени прийшло іще
Їх сімдесят і п'ять.

З Самарської дивізії
Було найбільш за всіх —
Болотних мужніх молодців,
Охочих, запальних.

Прийшли і фрунзівці орать
Безмежну цілину,
На сонних землях вікових
Заводить новину.

Так само і з Чонгарської
Дивізії в ті дні
Сюди з явилось вісім їх,
Прибуло на весні

Бажання новий лад творить
Сюди їх привело,
Надія, віра в кращий час —
Багатство їх було.

І смілим не страшні були
Ні холод, ні біда,
Ані сльота, ані сніги,
Ні крижана вода!

Де заболоттям той бугор
Звав поліщук-бідар,
Там ногу перший раз своєю
Поставив комунар.

Болото, багнища, драгва,
Хоч як там називай, —
Але ступив тут більшовик —
Він змінить сонний край.

Намети, пили, сокири
З собою принесли,
І дружно, мов сім'я одна,
У наступ всі пішли.

Одні в драгві лаштують гать,
Угору йдуть корчі,
А другі варять в казанах
Їм скромнії харчі.

А треті там стягають ліс,
Щоб збудувать барак...
В наметі добре влітку жить,
А взимку — вже не так.

Корчують нетрі день у день
Уздовж, ушир, углиб;
Намети з ними крок у крок,
Бо хат не понесли б.

За кроком крок, за метром метр,
За гектаром гектар,
Лисніє поле торфовищ —
На сонці весь обшар.

Кипить робота, як ніде,
 Горить, аж креше з-під руки, —
 Що значить, труд в громаді йде —
 Який потік, розгін який!

Здавалося б, чого хотіть:
 Працюй та весело співай.
 Але павук прокляту сіть
 В сім'ї комуни поснував.

І позирають хмуро так,
 Мов хто з ножем ішов на них.
 Прорветься іноді й клятьба,
 Немовби камінь в серці їх.

В комуні щось незлагода,
 І менш добра, а більше зла.
 А де взялася та біда —
 Причина проста тут була:

Бо із восьми чонгарців п'ять
 Невдалі вийшли змагарі:
 Не вміли скинути-порвуть
 Неволі ланцюги старі.

Комуна їм була невтям,
 Трималися, мов дикуни;
 Намет, і той окремо там
 Собі поставили вони.

До праці мало в них часу,
А більше десь гуляють, сплять,
Громаду баламутять всю.
Негідних «комунарів» п'ять.

І курам «діло» їх смішне —
Інакше й бути не могло б.
А як посієш — так пожнеш,
Такий добудеш обмолот.

Ім з рук робота випада,
Та ще й давай крутить-вертить,
А щоб ніхто не наглядав —
Окремо роблять хлопці ті.

Тож на «участку» на «своім»
Тупцюються, мов тумани.
В такій безглуздій праці їм
Не дочекатися весни.

І комунарам їх терпіть
Уже не стало більше сил;
Нехай засіка так стоїть,
Ніж осідатиме в ній пил.

Неспокій хлопців розбудив,
Зійшлася молодь бойова.
Прийшов на збори, як завжди,
Товариш Модзін — голова.

І слово взяв, і каже так:
— Не богадільня тут у нас
Для ледарів та для гуляк,
А місце для трудящих мас.

Смачний вам хлібець дармовий, —
Але мала таким ціна.
Комуні не потрібні ви,
Без вас обійдеться вона.

Один з п'ятьох

Так як же так?
Роби, роби,
Одно багно,
В болоті спи.

Ні сна тобі,
Не в час їда,
Куса комар,
Смердить вода.

Один з комунарів

А що ж, собі хотіли
Ви пухові постелі?
Немов десь на весіллі —
Гулять лише у хмелі?

Щоб на столі млинців і сала
Гора високая стояла,
Щоб зовсім не робить нічого
Ані собі, і ні для кого?

Другий з п'ятьох

Ти баляндрасів
Нам не мели, —
Нам вільних земель
Всюди б дали.

Не треба нам
Твоїх болот,
Де ноги сам
Зламає чорт!

Один з чонгарців
(до п'ятьох)

Та як не сором, як не стид
Отак поводитися вам?
Чонгарці досі ви були,
Та не рівня тепер ви нам.

Як добрих, радо вас прийняв
Комуни вільний колектив,
Щоб дружно, щиро, без понук
З нас кожен у комуні жив.

І правду каже голова,
До слів його і я додаю:
Ви нашій зрадили сім'ї —
Не місце у комуні вам.

Другий з комунарів

Та що з ними панькатись,
Та що воловодиться?
Без таких комуншиків
Комуна обходиться.

Не нам з ворохобами
Такими брататись,
З такою «бригадою»
Час нам розпрощатись!

Третій з комунарів

Під партійним керівництвом
Боремось за якість,
Уряд нам іде назустріч
І наша громадськість.

За всім пильно наглядаєм
Оком господарським.
І тривожить не дозволим
Лад наш комунарський!

Чи то ледар, чи прогульник —
Тут не жить такому...
Забирай манатки з хатки,
Вибирайся з дому!

Голова Модзін

Товариство, тихше!
А то вже надто гучно,
У нашій громаді —
Нібито й незручно.

Із ваших всіх промов
Тут ясно нам одно:
З комуни треба їх
Вже виключить давно.

Але, як кажуть, краще
Хоч пізно, ніж ніколи;
Я голосую справу,
Як бути? — Ваша воля.

Хто «за», за виключення —
Прощу тих піднести руки.
Хто проти, хто утримавсь? —
Нема! Без зайвої муки.

Пройшло одноголосно,
Щоб їх, тугих до праці,
Всіх виключить з комуни
П'яťох отих чонгарців.

Четвертий з комунарів

Та видати папери
І записати кару, —
Щоб їх в Союзі знали,
Які з них комунари.

А чонгарців троє
Працюють і нині
У тій комунарській
Братерській родині.

III

Як з плеч гора скотилася, —
Йде про комуну слава.
З «п'ятіркою» упорались —
І далі знов за справу.

І мислі прояснилися,
І веселіше роблять.
Комуну новостворену
Більш не лякає розбрат.

Кипить робота трудная
Од рання і до ночі,
Ніхто не йде з докорами —
Такий-бо люд робочий!

Осушна ланка шириться,
Канав просторі карби,
І грають пили теслярів,
На дошках смуги фарби.

Одні рихтують торфище,
Щоб сіять без зупинки,
А другі — добре дерево
Під новії будинки.

Так місяці проходили.
Та думка серце крає:
Невже комуні їхній
Чогось невістачає?

Вони усі огледілись,
Що в них нема жіноцтва,
Без рук жіночих важко їм,
Чоловікам, жилося.

* * *

Сход. На сході, як годиться,
Голова — товариш Модзін;
Хитрим зором строгі лиця,
Сход очима він обводить.

— Хочу взятъ коротке слово, —
Каже він одрубно, владно: —
Нам, комуні нашій новій,
Женщин треба. Що, не ладно?

— Треба! Треба! — стоголосно
Обізвалась щиро маса,
Аж луна пішла у соснах
Від тенора та від баса.

— Голосую! — каже Модзін. —
Ухвалить чи ні? — Ну, що ти! —
І схвалили, і ні один
Не сказав нічого проти.

— Отже, — далі Модзін каже, —
По черзі додому шкварте.
Хай лиш кожен щиро зважить,
Як і що робити варто.

Ліквідуйте господарки —
Порсят, овечок, коні,
І привозьте у комуну
Комунарок хоч сьогодні.

Хто жонатий — веди жінку
Без подушки й з подушками,
Хто не мав жони — без ліньок
Пошукайте між жінками.

Після мудрої промови
Весело ідуть до хати,
Всі утішні з постанови —
Нежонаті і жонаті.

І жениться, так жениться —
Бійці раді постараться, —
Ясніш буде у світлицях,
Дружно в полі піде праця.

А в роботі на болоті
Немала там буде поміч,
Бо вже жінка при охоті
Не поступиться нікому.

* * *

Шум і гомін кругом.
А що за пригода?
То в комуну прийшло
Нового народу!

І робота пішла
Там скоріш удвоє,
Комунарський народ
Ходить буйним роєм.

Йде у світ новий рік —
Дев'ятсот тридцятий;
Який буде, який:
Бідний чи багатий?

Дні біжать, як вода,
Сніг у землю входить,
Своє право весна
На землі заводить.

Ліс зелений озвавсь
Голосами дзвінко,
Над полями кричать
В небі жайворінки.

А в комуні, дивись,
Незвичайне свято:
Триста гектарів зерна
Засіяв їм трактор.

Походжають собі
Комунари горді —
Це ж бо перша сівба
У новій господі.

Походять собі,
Та й знав у болото,
Корчувать та орать —
Ударна робота.

IV

Зробили чимало
По нових трудах:
Виросли будинки
Скрізь на болотах.

Хати та обори,
Хоч не всі кругом,
Стали рівним рядом,
Кожна із садком.

Швидко збудували
І млин паровий,
При нім лісопильню
На два постави.

Млин гурчить та меле
Зерно на муку,
Ріже лісопильня
Дубок по дубку.

На тій лісопильні
Вдарник працював, —
Кожен комунара
Борисенка знав.

Підкладав колоди,
А дошки виймав.
Та своєї долі
Хлопець не втримав.

Якось на роботі,
Та на диво всім
Одлетіла дошка,
Вдарила по нім.

Бахнула без жалю,
Мов обухом тим.
Тут народ зібрався
Натовпом густим.

Понесли на ношах,
Клали в ліжко з нар;
Три дні і три ночі
Вмирав комунар.

І помер цей воїн
За лад комунарський,
Вже йому не треба
Ні трудів, ні ласки.

На могилі свіжій
Капнула сльоза;
Чулюю промову
Голова сказав:

«Спи, наш Борисенку,
Комунарський син.
У сім'ї у нашій
Був ти не один.

Армії Червоної
Вірний був солдат,
Полк тобі був радий,
І старшина рад.

Ой, товариш любий!
Рано, брате, згас.
Комуністом вірним
Був на варті в нас.

Спи, наш Борисенку,
Пухом будь пісок!..
По тобі зостався
Твій малий синок.

Батька син замінить,
Не зрадить тобі, —
Першим буде в нашій
Оранці й сівбі.

Буде він ударник,
Буде бригадир...
Спи, наш Борисенку,
Праці командир!»

Сипнули землею
В соснову труну;
Нагорнули мовчки
Могилу сумну.

Комунарки збоку
Всі були в сльозах,
Свого комунара
Шкодували так.

Та ще й голосили
Бабусі тепер:
— На кого ж покинув?
— Ой, нащо ж помер?

V

Іде будівництво,
Іде корчування
Усе далі, ширше,
Щиро, безнастанно.

У комуні школа,
Електрика, ясла,
Лучини задушні
Назавжди погасли.

Худобу комуна
Сотнями кохає.
Іржуть ситі коні,
Огород буяє.

А з присілку оком
Кинути навколо:
Далеко, далеко
Розляглося поле.

Трактори виходять
Над Оресу-річку,
Ріжуть плугом, диском
Торфище на січку.

Картоплю, капусту,
Коноплі і жито
Засівають, садять
На тім ґрунті ситім.

Заздрить вже болоту
Й «мінерал»¹ убогий:
Бо врожай — на торфі,
А на нім — нічого.

Так росте, росте все
Нечуваним зростом,
І здається збоку —
Все так ясно, просто.

Ніби споконвіку
Так усе зростало
І само собою
Багно полем стало.

То лише здається...
Все зробили руки,
І їх не забудуть
Нашадки-онуки.

¹ «Мінералом» звуть ґрунтовий шар, щоб одрізнити від болота.

Що зробили люди
З болотних ділянок —
Свідком моя пісня,
Співанка-веснянка.

Тисячу гектарів
Та іще із триста
Засіяно хліба
На болоті чистім.

* * *

Сам сівбу я бачив,
Ходив я у полі,
На життя комуни
Надививсь доволі.

Дуже дивувався
Справою чудною:
Ніби їх робота
Йшла сама собою.

Бо хоч я й дивився, —
А я добре зрячий, —
Ніяких пригінчих
Там я не побачив.

Так само й начальства
Там не чуть, не видно...
Як же так, без панства,
Без погроз огидних?

Та й таке іще там
Дещо я завважив,
Що для чужоземця
Здалося б міражем.

Перед цілим світом
Мушу це відзначить:
Що людей сумних там
Не прийшлося побачить.

Я не чув в комуні
Зітхань потаємних,
Або лайок, чварів,
Наріканнів темних.

VI

До радгоспу Сосни¹
Рейки через в'їлка,
Це, бач, із комуні
Йде вузькоколійка.

Провели ударно
На міцнім обшарі
Ще в минулу зиму
Її комунари.

Не було в них спеців,
Ані там прорабів,
Самі ж вони знали
Інженерство слабо.

¹ Радгосп імені десятиріччя БРСР. Про нього далі.
Скорочено його звуть, по-старому, просто — Сосни.
(Примітка автора).

Знали тільки добре:
Чугунка потрібна,
Як дощу на ниву,
Як до страви хліба.

І розмов чимало
Провели на місці,
А тут з мінських центрів
Ніякої вісті.

Радяться, мудрують
Комунари чинно;
Думки про чугунку
Вже ніщо не спине.

Взятись просто з мосту
За таку справу, —
Наробити можна
Шкоди для держави.

За таку ж затію
Дотепних молодців
Потім не поглядять
Тихо по головці.

Радяться, міркують
Весело, журливо,
Часом дружньо-тихо,
Й голосно, бурхливо.

Але тут озвався
Адзяриха зично:
— Буде залізниця, —
Це — категорично!

Служив на заводі
Колись я в майстерні,
Склепував ресори,
Ще й складав шестерні.

Викладу й чугунку,
Це вже будьте певні.
Всі справи поробим:
Наші ж вони, кривні. —

Під його керунком
Пішли справи струнко...
Шпали полягали
Рівним візерунком.

По них рейки — шнуром,
Як на скрипці струни.
От уже й готово —
Користайсь, комуно!

Строїв Адзяриха
Роботящим масам —
Червоноармієць,
Одпускник до часу.

Він на інженера
Не учився в школі, —
Комунаром виріс
На авто у полі.

З тим чи іншим стажем,
Але комуніст він,
Проклав залізницю
В болотах багнистих.

* * *

Сьомим кілометром,
Де були торфища, —
Паровоз по рейках,
Тільки вітер свище.

Комунари пишуть
Старанно і чітко,
Що по їх чугунці
Можна їздить швидко.

— Приїдьте, впишіте
В державні активи
Нашу перемогу,
Труд наш колективний.

Приїхали «специ», —
Як же не заглянуть, —
Почали дорогу
Оглядать та хаять.

— Як це? Де ваш дозвіл? —
Почали одразу:
— Хто вам, де оформив
Наряди, накази?

— Хто одводив місце
Вашій залізниці?
Циркуляри, плани
Чом не збереглися?

Так вони бурчали
Злостиво щосили,

Та нічого діять:
Колію схвалили.

* * *

Свиснув раз, свиснув два
Шустрий паровозик
І повіз, і повіз
За візочком возик.

Вагонетки біжать
По рейках чугунних
Аж у Сосни, у радгосп,
Просто од комуни.

Із радгоспу назад
Ідуть у комуну.
Скільки радощів тут, —
Чути гомін-луни.

То не жарт, то не сміх,
Мають на підмогу
В господарстві своєю
Залізну дорогу.

Ой, ти куй чи не куй,
Зозуленько-птушко...
Комунари паровоз
Прозвали «кукушка».

VII

А на річці, на Оресі
Сталася пригода:

Іде наступ на болото
З півночі, зі сходу.
Там красується комуна
На торфищі бурім...
Поліщук-одноосібник
Все ще брови хмурить.
Ти не хмурся, добрий дядьку,
Так похмуро, сумно.
На твою ж, на кращу долю
Виросла комуна.

* * *

А по річці, по Оресі
Бігає «моторка».
Старий човен, як корито,
Кривиться з пагорка,

Доживає свого віку
У новітнім дневі,
Бо вже човен у Полісся
Врізався сталевий.

Новий човен сили повен,
Дивну міць леліє...
Пломеніється Ореса —
Червона лелія.

* * *

А на річці, на Оресі
Славний темп узято:

Комунари, комунарки
Вміють працювати.

Тут змагання у пошані,
Ударництво наше,
Кожен місце своє знає,
А як же інакше?

Не погаснуть їхні зорі,
Як досі не гасли;
Розширюється комуна,
Розширяє ясла.

* * *

А на річці, на Оресі
Ростуть жовтенята,
Піонери, комсомольці —
З більшовицьким гартом.

Росте зміна комунарам,
Стійким та кремезним...
Як батьки, кріпить комуну
Будуть твердо, чесно.

Не дадуть себе покривдити
В бурі, в лихоліття:
Цілий світ їм — краєм рідним,
Для них сонце світить.

* * *

А на річці, на Оресі —
Будинки, будинки.

Пахнуть теплою сосною,
Пахнуть свіжим тинком.

Гарно вибілені стіни,
Дах із бляхи — білий,
І підлога фарбована,
Вікна в сажень цілий.

Сонце вдень до них сміється,
Електричні — ночі...
Сам собі побудував їх
Комунар робочий.

* * *

А на річці, на Оресі, —
Там багато дива:
Живуть собі комунари
Весело, щасливо.

Та комуну впоряджують,
Щоб усе — найкраще,
Та заводять дзвінко пісню:
«Як зачепиш, враже,

Та час прийде, й нас покличуть
На нову роботу, —
Ми з гвинтівкою осушим
Пінськеє болото!»

РАДГОСП

I

Мар'їне болото,
Ніхто не повірить,
Скільки ти ховаєш
Багатства без міри!

У тобі, болото,
Сили більш ніж досить!
Саме ти годуєш
Комуну, радгоспи.

Мар'їне болото,
Радісна долина!
Ти людей годуєш,
Харч даєш тваринам.

Ідуть луни світом
Про комуну дивну,
Що так забуяла
Швидко, гомінливо.

Ідуть луни світом...
А тимчасом — поспіль
Обабіч комуні
Виросли радгоспи.

Край селища Сосни
Один виріс гордо,
Велетнем зробився --
На пошану й подив!

А другий — Загалля —
По той бік Ореси
Зацвів на болотах,
На пустельних плесах.

Сорок тисяч оре
Гектарів безмежних.
Це вже вам не жарти,
Це не мрії лежнів!

Тільки я не хочу
Величать Загалля, —
Критики хай пишуть
Відгуки похвальні.

Краще своє слово
Я лишу на потім,
Бо там непіднятим
Пахне ще болотом.

* * *

Сосни, мої сосни!
Споконвік росли ви,
Бачили чимало
В роки нещасливі.

Панщину, лад царський
Бачили ви, сосни,
Літа, зими, весни,
Безконечну осінь.

Убогого люду
Тортури суворі.
Ланцюги на шиї,
Голих трупів гори.

Сосни мої, сосни!
Ви пішли далеко,
Хоч рости в болоті
Вам було нелегко.

Виросли ж ви буйно,
Всього за три роки,
Гордо ви звелися,
Твердо та високо.

Чи то сонце світить,
Чи то місяць ясний,
Вам сміється небо
Весело і щасно.

* * *

Сосни мої, сосни!
Для вас іще далі,
Як у тій комуні,
Лягли магістралі.

На ваших участках
Колекторів більше,
Більше і дренажів
Ваші ниви ріже,

Торфяне то поле,
На яке учора
Людина боялась
Вийти з своїм горем;

А сьогодні сміло
Йде коло машини
По сухій рівнині...
Як усе це дивно!

II

Я в нутро подій радгоспних
Залазить не хочу
І змалюю те, що бачив
Я на власні очі.

Про бригади, про ударні
Розповім цим разом;
Про робочих, трактористів —
Якось іншим разом...

Тут почну я говорити,
Як у казці кажуть,
Бо інакше не виходить, —
Прошу на це зважить!

За горами, за ярами,
В диких трясовинах,
Виринала, виростала
Новая країна.

Де лежали непрохідні
Багнища та гаті,
Там пишаються, буяють
Ниви, сіножаті.

Поле рівне і розлоге,
Наче стіл широкий,
Тільки там, де стала ферма, —
Пагорки високі.

Од весни — води ясної
Аж під осінь пізно
Співа поле тракторами
Весело і грізно.

Дві чугунки на радгоспнім
Сходяться вокзалі;
Свищуть, грають паровози,
Аж чути в Загаллі.

То привозять, безліч возять
На залізних шинах —
Угноєння під насіння,
Трактори, машини.

То вивозять, безліч возять
Урожаїв цінних:
І коноплі, і картоплі,
А найбільше сіна.

А ще скільки інвентарю,
Щоб хутчій робити, —
Неживого і живого, —
І не полічити!

Радгосп — город, не містечко,
Не якась там Любань!
Лад-порядок, повно люду,
Просто глянуть любо.

Господарному радгоспу
Є чим похвалиться:
В нім будинки в два поверхи,
Клуб — як у столиці.

Є лікарня, у лікарні —
І фельдшер, і лікар;
Хто приходить, чи привозять —
Дають йому ліки.

Є аптека, акушерка,
Що за бабку служить, —
Бо в радгоспі темпи, темпи, —
Люди там не тужать.

На робфаку, на вечірнім
Учаться студенти, —
Свою темну некультурність
Знищують доценту.

А робфаківців немало —
Із родин робочих.
А робфаківки як глянуть —
Сяють бистрі очі!

Для робітниць, для робочих
Всюди любо-мило.
Ясна пральня, добра лазня,
Скільки хочеш мила.

Люди там працюють дружно,
Без вибриків панських.
Бо народ усе радянський,
Робоче-селянський.

Є, напевне, неполадки,
Бо як же інакше
В господарстві, будівництві? —
Але їх не бачив.

У радгоспі електрика,
Є чималі кошти, —
Є і радіо в радгоспі,
Телефон і пошта.

Я скінчу, бо все згадати
Все одно не вдасться...
Загалом — там тіней менше,
Більше сонця, щастя.

ЗАМІСТЬ ПІСЛЯСЛОВА

Й комунарська хата,
І оцей «савгас»¹ —
Будуть розквітати,
Рости в добрий час.

Аби знали люди
Про нові поля, —
Прийдуть звідусюди...
Зблизька і здаля,

Порадіють новій
Сім'ї молодій,
І спом'януть словом
Героїв тоді.

Сонце, місяць, зорі
Будуть оглядати
Радісні простори,
Ниву, сіножать.

¹ Радгосп.

Про нове Полісся
Ясної зорі
Складуть нову пісню
Складно піснярі.

Оспівають в пісні
Працю, героїзм,
Як на край болотний
Йшов соціалізм.

Як на пильну варту
Партії побід —
Більшовицькій партії —
Виріс новий світ.

І хоч буде шкодить
Ворог ще не раз, —
У сторіччя пройдуть
Комуна й «савгас».

1933

ТАРАСОВА ДОЛЯ

Пам'яті Тараса Шевченка

I

Лине гомін по Вкраїні
Сонячно, крилато...
Гомонить Дніпро зі степом
Про велике свято.

Ту ж бо долю, що в минулім
Тарас передбачив, —
Тепер кожен її знає,
Кожен її бачив.

А та воля, що в дні давні
Тарасові снилась,
Серед степу колоситься,
З сонцем поріднилась.

А те щастя, що в минулім
Тараса минало,
Всім народам на свободі
З Кремля засіяло.

Добрим словом споминає
Великого сина
Україна молодая,
Вільна Україна.

II

Як родився — не світили
Серед степу зорі,
Зуби скалила недоля,
Реготало горе.

І пісень веселих зроду
Не співала мати
Над колискою малого
Хлопця-немовляти.

А як виріс, як підвівся,
На свої став ноги, —
Він у пана, у неволі
Оббивав пороги.

Гнувся, бідний, перед паном
Та зітхав ночами,
І не раз юнацьке тіло
Били нагаями.

Енгельгардти, Енгельгардти,
Вам гнобить доволі!
Відплатила Україна
За свою недолю.

III

А було тоді так темно,
Мов на дні могили,
Люди гинули, мов мухи,
Наче тінь ходили.

Ні проміння, ні усмішки,
Хоч на мить єдину, —
Обняла ніч Україну...
Не одну Вкраїну!

І гриміли і дзвеніли
Кайдани усюди:
Панство людом торгувало, —
Мов товар їм люди.

Продавало і міняло,
В карти програвало;
Сльозам-горю кінця-краю
Голота не знала.

Тих тортур, тієї муки
Пером не списати...
Все минуло. Тільки в пісні
Про старе чувати.

IV

Народився на світ білий
І Тарас в неволі.
Той щасливий, хто не відав
Зроду злої долі!

Довелось мені так само
Лихо давнє знати.
Геть спалив би ті літа я,
Щоб більш не вертати!

Пройшли літа, Тарас виріс —
Мов тополя в полі.
Ледве викупили друзі
Юнака з неволі.

Брав той викуп пан вельможний
Клятою рукою, —
Кров блищала на дукатах
Мукою людською,

Кров кріпаків, кров сумного
Кріпацького сина;
Кров блищала на дукатах
Всієї Вкраїни.

V

По дорозі білоруській
У столицю-диво
За каретою хлопчина
Ледве йде журливо.

Це сумний Тарас нещасний,
Що служив у пана;
Пан у хутрі, він, бідаха,
У одежі рваній.

Білоруські лиш березки,
Ставши над шляхами,

Українцеві-хлопчині
Кивали листками.

Ліс нашіптував легенди,
Дзюрчали потоки, —
Юнакові було любо
Бачить світ широкий.

Бачив криті очеретом
Голі він хатини,
Людей бачив уярмлених,
Як і на Вкраїні.

VI

Як же в серці білоруса,
Мов струмки журливі,
Відгукнулись, задзвеніли
Тарасові співи?

Як же вітер України,
Мов думки крилаті,
Долітав до Білорусі,
Гомонів у хаті?

Спільна доля білоруса
З долею вкраїнця,
І серця їх були горем
Сповнені по вінця.

Вони змалку і до скону
Гнулись в самотині,
Та в ярмі тяжким чекали
Світлої години.

Як жилося, як велося,
Як міряли сили, —
Про це повість зберегли нам
Кургани-могили.

VII

Полюбив Тарас дівчину,
Покохав неждано,
І до смерті не забув він
Своєї Оксани.

Вдвох овець чужих ганяли
Пастись на полянку,
Разом бігали до річки
Босі на світанку.

І про що вони, сирітки,
Думали в ті роки, —
Знає лиш Дніпро могутній
Та степи широкі.

Юне серце у Тараса
Так любить уміло,
Що усе життя крізь сльози
Згадував він милу.

Тільки пан повіз Тараса
В чужину незнану,
І пішла просить під вікна
Дівчина кохана...

VIII

Хто, скажіть-бо, міг подумать,
Що в такій неволі
Збереглись скарби в Тараса,
Незнані ніколи?

Ні царі, ні їх вельможі,
Ні пани прокляті
Не могли забрать, украсти
Ці скарби багаті.

А була його багатством,
Хистом небувалим,
Дивна пісня, що із серця
На світ виринала.

Не тонула пісня в морі,
В огні не горіла,
Закувать не міг ту пісню
Сатрап озвірілий...

Малював він і картини,
Та як не старався,
Змалювать з натури щастя
Так і не діждався.

IX

І не спиться і не сниться
Тарасові в світі:
Де не глянь — неволя всюди,
Плачуть мати й діти.

Україна під панами,
В царя під п'ятою
Стогне, бідна, помирає,
Не знає спокою.

«Вішать ката! Йде розплата
Посіпаці-псові!» —
Зашуміло по Вкраїні
Тарасове слово.

Все те горе, всі ті муки,
Що його терзали,
Виливав він на папері,
Аби люди знали.

Кликав він шукати долю,
Долю і свободу,
Щоб зійшло, мов сонце, щастя
Рідного народу.

Х

І пішли слова Тараса
Мандрувати всюду, —
Просто в серце западали
Кріпацькому люду.

Люди очі розкривали,
Про свободу мріли, —
«Справедливий гнів Тараса!» —
Всюди гомоніли.

І царя з його панами,
Кодло їх криваве

Раптом жах обняв великий
Від цієї слави.

Стали думать, як Тараса
Краще покарати, —
Чи то в полі, на роздоллі,
А чи в рідній хаті?

І карали його люто, —
Щоб німим зробився,
Щоб своїх пісень співати
Навік розучився.

XI

Стежка каторжна далека,
Витоптана горем,
Та кістьми людськими слана,
Мита слізним морем!

Повела по ній Тараса
Його люта доля —
Через пущі, через хащі,
У пустельне поле.

Скрізь пустеля. Все замовкло
Тут навдивовижу.
Тільки звір завіє часом,
Засміється хижо.

Ось куди загнав Тараса
Лютий цар-душитель!
Мов живим поклав в могилу
Страдника мучитель.

Про Тарасові страждання
Тільки камінь знає,
Та літучий вітер чує,
Як бідак ридає.

· XII

Мов тюрма — фортеця Орська,
Із царським наказом,
Щоб не брався він за пензлі
Й за перо ні разу,

Щоб не брався він ніколи
Тут пісень складати.
Ось які терпів страждання
Тут поет від ката!

Мріє серце про вітчизну
І у цій могилі,
Хоч би кров'ю записать їх! —
Теж заборонили.

Пісня проситься із серця,
Кров'ю червоніє,
Та папір і пензлі в нього
Взяли лиходії.

Чахне-сохне одірваний
Від рідної ниви
Під царськими нагаями
Тарас нещасливий.

XIII

Ні, такої злої кари
Не знести нікому!..
Йшов Тарас після заслання
До рідного дому.

З'їла там царська сваволя
Тарасову силу, —
Менше він дививсь у небо,
А більше в могилу.

Не забув пісень лиш дивних
Він у злу годину,
Не забув у своїх думках
Рідну Україну.

Він пісні б своєю кров'ю
Записав навіки, —
Але кров його зцідило
Люте кодро дике.

Так жадібно з його серця
Кров пили гадюки...
Хай навіки збережеться
Пам'ять про ті муки!

XIV

І загинув він. Не стерпів
Він життя в оковах.
Тільки чути скорбний стогін
По нім хвиль Дніпрових.

Гомінкі побігли хвилі
Аж у синє море.
Розкажіть-бо, хвилі, людям
Про велике горе!

І плакала Україна,
Плакала-ридала,
Як ховала свого сина
Кобзаря ховала.

І насипали могилу
Над Дніпром ревучим,
Щоб далеко Україну
Було видно з кручі.

Спить Тарас, одпочиває
В темній домовині,
Та не спить, живе в народі,
Пісня його лине.

XV

Ой Тарасе, якби встав ти
Знову, повний сили,
Та поглянув на Вкраїну,
Наш Кобзарю милий!

Та поглянув би навколо,
Де огні лиш сині,
Ти зустрів би новим співом
Дніпрові долини.

Над твоїм широким краєм
Сонце ясно світить, —

Скинули ярмо навіки
І батьки і діти.

Без царя живуть, без пана
Повік вільні люди.

Скрізь будови, всюди радість —
Дивне чудо всюди!

А про горе та про сльози
Немає й помину.

Ой, Кобзарю, подивився б
Ти на Україну!

1939

М. Фермизин

З М І С Т

	Стор
Якуб Колас. Пам'яті Янки Купали	5
Янка Купала. Автобіографія	9
1905—1917	
А хто там іде? Пер. М. Рильського	15
Я не поет. Пер. Т. Масенка	16
Я мужик-білорус. Пер. Т. Масенка	18
З пісень про мужицьку долю. Пер. Т. Масенка	20
Хоч ти, серце... Пер. А. Копштейна	22
Ось тобі й живи... Пер. М. Терещенка	24
Як візьму сопілку... Пер. П. Дорошка	26
Братові. Пер. П. Дорошка	27
З пісень недолі. Пер. П. Дорошка	28
І вітер, і сокіл, і я... Пер. А. Копштейна	30
Воля. Пер. М. Терещенка	32
Спросоння. Пер. А. Копштейна	33
Злочинець. Пер. С. Крижанівського	35
Я не для вас. Пер. М. Зісмана	36
Там... Пер. М. Пригари	38
Зашумів ліс. Пер. А. Хуторяна	40
Перед бурею. Пер. А. Хуторяна	42
Дуб. Пер. П. Дорошка	43
Голуб і хлопець. Пер. Т. Масенка	44
Та було це... Пер. Т. Масенка	45
Над рікою в спокою. Пер. П. Дорошка	46
Дума. Пер. М. Терещенка	48
Поле. Пер. Т. Масенка	50
Прийшла осінь... Пер. П. Дорошка	52
Хрести. Пер. Т. Масенка	54
Як я полем іду... Пер. О. Кундзіча	56
В осінній вечір. Пер. М. Нагнибіді	57
Зимою в лісі. Пер. С. Крижанівського	58
Рідне слово. Пер. М. Рильського	59

Пісня і сила. Пер. М. Рильського	60
Пам'яті Шевченка. Пер. С. Крижанівського	61
Дві долі. Пер. М. Пригари	63
Я несу вам дар... Пер. А. Копштейна	64
І як тут не сміятись... Пер. П. Дорошка	66
Моя хата скраю. Пер. Т. Масенка	70
Пісня. Пер. С. Крижанівського	72
Де не кинь... Пер. С. Крижанівського	73
Ти прийди... Пер. С. Крижанівського	75
Чорні очі. Пер. М. Терещенка	76
Не сопілка грає... Пер. Т. Масенка	77
Дві тополі. Пер. П. Дорошка	78
Я бачив... Пер. М. Терещенка	79
Я козак. Пер. М. Нагнибіді	80
Вийди. Пер. П. Дорошка	81
Весна по весні... Пер. М. Рильського	83
Як цвілась калина... Пер. П. Тичини	85
Безсонна ніч. Пер. М. Нагнибіді	87
Пісні війни. Пер. М. Нагнибіді	90

1918—1942

Будь смілим. Пер. М. Пригари	103
Вертаються з вирію... Пер. Т. Масенка	104
На смерть Степана Булата. Пер. М. Зісмана	105
Пісня і казка. Пер. Т. Масенка	107
Дві сестри. Пер. М. Терещенка	109
Ти бачиш шлях... Пер. М. Пригари	111
Нова осінь. Пер. М. Рильського	114
Диктатура праці. Пер. М. Терещенка	116
Я вірю... Пер. О. Новицького	117
А втоплений... Пер. А. Копштейна	120
Як я молода була... Пер. А. Копштейна	122
Алеся. Пер. М. Терещенка	124
Сини. Пер. М. Нагнибіді	127
Хлопчик і льотчик. Пер. Т. Масенка	130
Молодим поетам. Пер. М. Терещенка	132
Завжди у майбутнє. Пер. Д. Білоуса	133
Україна. Пер. М. Терещенка	135
Пам'яті Максима Горького. Пер. Д. Білоуса	137
Добрідень, Москва. Пер. Д. Білоуса	139
Тобі, проводир. Пер. А. Копштейна	141

Про Сталіна пісня... Пер. Д. Білоуса	148
Білоруським партизанам. Пер. М. Терещенка	156
Знов матимемо щастя... Пер. М. Зісмана	159
Повстав народ. Пер. М. Зісмана	161

Поеми

Взимку. Пер. І. Муратова	165
Нікому. Пер. М. Терещенка	176
Курган. Пер. М. Терещенка	188
Бондарівна. Пер. Т. Масенка	197
Безіменне. Пер. І. Муратова	213
Борисів. Пер. Т. Масенка	224
Над рікою Оресою. Пер. Т. Масенка	231
Тарасова доля. Пер. М. Терещенка	272

Художник — М. Шаншейн
Техредактор — О. Яхніс
Коректор — О. Словенко

Янка Купала Избранные стихи.
(На украинском языке).

БФ 02929. Здано на виробництво 30/Х. 1946 р.
Підписано до друку 10/Х. 1947 р. Друк. арк. 9
Обл. видавн. арк. 8,5. Формат паперу 70×92/32
Тираж 10.000. Ціна 7 крб. Зам. 1298
Складання друко-хромолітографії «Атлас»

Обласна друкарня. Львів. Спартака 4.